

SALIH TRAKO

PRETKOSOVSKI DOGAĐAJI U HEŠT BIHIŠTU
IDRISA BITLISIJA¹

U razdoblju od prvih prodora Osmanlija na tle Balkana u drugoj polovini XIV vijeka do kosovske bitke 1389. godine, na Balkanu se desilo više značajnih događaja koji je svaki na svoj način bio sudbonosan za ovo područje, kao i za širenje osmanske vlasti dalje u Evropi. To je period brzog jačanja mlade osmanske države, a istodobno brzog propadanja Vizantije i drugih balkanskih feudalnih država, usljed nesređenih unutrašnjih političkih i društvenih prilika.

Stariji osmanski historijski izvori malo prostora posvećuju ovim događajima. Tek historiografi prethodnici Idrisa Bitlisija su nešto opširniji i jasniji. Međutim, ni oni nas ne mogu zadovoljiti u pogledu razjašnjavanja svih tih događaja. Tako, npr., Ašik-paša zade i Anonimus jedva da spominju bitku na Marici; Mehmed Nešri, koji je bio Bitlisijev savremenik i koji je često i opširniji od Bitlisija, u svojoj historiji *Kitāb-i Ğihān-nümā* samo devet redaka posvećuje ovom događaju.² Bitlisi, međutim, koji u osmanskoj historiografiji važi kao izvor prvoga reda i koji je kao takav uvažavan i korišten od mlađih historiografa, maričkoj bici poklanja gotovo pet stranica.³

Mi ćemo ovdje priopćiti u prevodu opis značajnijih događaja na Balkanu do kosovske bitke, iz rukopisnog primjerka Bitlisijeva

¹ O velikoj historiji osmanske carevine Hešt bihištu, kao izvoru i o njenu autoru Idrisu Bitlisiju vid. Salih Trako, *Bitlisijev opis Balkanskog poluostrva*, POF XII—XIII, Sarajevo 1965, str. 209—218; *Bitka na Kosovu 1389. godine u Historiji Idrisa Bitlisija*, POF XIV—XV, Sarajevo 1969, str. 329—351. O zagrebačkom rukopisnom primjerku Bitlisijeve historije kojim smo se u ovom radu koristili, vid. Sulejman Bajraktarević, *Ottenselsova orijen-*

talistička zbirka u Zagrebačkom državnom arhivu, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, Vol. 2, Zagreb 1959, 75—77. str.

² Vid. Mehmed Nešri, *Kitab-i Ğihān-numa*, 1. Cilt, Ankara 1949, str. 202.

³ Bitlisijevim djelom, kao izvorom, najviše su se koristili osmanski historioografi Ğoĝa Sa'uddin iz druge polovine XVI i Qoĝa Ğuseyn, Muvverih, rodom iz Sarajeva, iz

Hešt bihišta koji se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu, onim redom i onako kako ih je ovaj historiograf opisao, i to na način kako smo postupili prikazujući opis kosovske bitke, tj. ispuštajući one dijelove teksta koji predstavljaju balast srednjovjekovnog istočnjačkog kitnjastog stila, a koji niti proširuju niti krnje sadržinu teksta.

U ranija dva rada na osnovu ovog djela (Bitlisijev opis Balkanskog poluostrva POF XII—XIII, i Bitka na Kosovu 1389. godine u historiji Idrisa Bitlisija POF XIV—XV) rečeno je da djelo sadrži osam *bihišta* — glava u kojima je obrađeno doba vladavine osam prvih osmanskih sultana, a dati su i drugi nužni podaci o autoru i djelu. Ovdje želimo konstatovati da izlaganje događaja, vezanih za Balkan, počinje u trećem *bihišt-u* Bitlisijeve historije koji govori o događajima u doba vladavine sultana Murata I (1360—1389), tj. događaji koji su se desili neposredno pred kosovsku bitku opisani su u istoj glavi od 284—337. str.

Treći *bihišt*, koji pretežno govori o događajima na Balkanu prije kosovske bitke, nosi naslov *Dastan-i sultan gazi Murad* — Kazivanje o sultanu-gazi Muratu. Počinje pjesmom od 48 stihova (str. 248—249) iza koje slijedi pristup ili, tačnije, sadržaj (ketibe) ovog *bihišta*. Iza ovog (str. 249—263) slijede: predgovor (tali'a) u kome se govori o prenošenju carske vlasti na trećeg osmanskog sultana Murata I (1369—1389); prvi uvod (muqaddime-i ula) u kojem je riječ o ustoličenju sultana Murata na prijesto; drugi uvod (muqaddime-i taniyah) u kojem se govori o savremenim stranim vladarima. Poslije ovih uvodnih dijelova, dolazi prvi dastan (dastan-i ewel) — izlaganje o izdaji rumskih (maloazijskih) vladara, o Muratovu pohodu protiv njih i zauzeću šehera Enkuriye (Ankara) i drugih gradova. U drugom dastanu čiji sadržaj nas ovdje više interesira, počinju izlaganja o onome šta se tih vremena zbivalo na Balkanu (str. 263).

••

Dastan drugi (u rukopisu str. 263—266)

»O prvom pohodu sultana gazije [Murata I] u osvajanje nevjerničkih zemalja; o uspjehu i zauzeću mnogih tvrđava i gradova Rumelije uz pomoć božje milosti.«

Nakon dvanaest redaka uvoda u kojem veliča sultana, Bitlisi izlaganje nastavlja ovako:

prve polovine XVII stoljeća. Hođa Saduddin ne kaže to izričito, ali sličnost u načinu i redosljedu izlaganja, kao i iznošenju historijskih fakata koja su podudarna nedvosmisleno to potvrđuje, dok Qođa Huseyn to u uvodu svoga djela izričito navodi. O Hođi Saduddinu i njegovoj historiji osmanske carevine *Tāḡu 't-tewārīh*, opširnije vid. u *Enziklopaedie des Islam*, II, str.

1034—5. O Qođi Huseynu o kome se do sada malo znalo i o njegovoj historiji osmanske carevine *Badā-'i 'u'-l-waqā'i*, čiji rukopis je pronađen u Lenjingradu 1950. g., a kasnije objavljen u faksimiliranom izdanju sa studioznim uvodom na 20 stranica, vid. Huseyn, *Badā-'i 'u'-l-waqā'i*. Izdanje teksta, vvedenje i obščaja redakcija A. S. Tveritinovoj, Moskva 1961.

»Kada je sultan gazi završio sređivanje stanja sa protivnicima u Anadoliji, kada je kaznio zavidljivce i licemjere, okrenuo je svoju pažnju na borbu protiv tvrdoglavih nevjernika Rumelije. Godine 763 (1361—62) zimu je proveo u prijestonici Bursi, izdao fermane i razaslao po svim krajevima da se vrše pripreme za borbu protiv nevjernika. U prvim danima proljeća sultan gazi je sa srećnim prijestolom, po utvrđenom pravilu iz prijestonice krenuo u sveti rat. U početku ovog srećno okončanog pohoda izdao je vojnicima u logoru nekoliko naredbi i planova a sve sa namjerom da se pravilno izvršavaju naredbe i zakoni i provodi šerijat predvodnika ljudskog roda, neka je na njega božji spas. Prvo, u doba njegovih predaka nije postojao zakon o postavljanju kazaskera u vojsci. Rješavanje zakonskih parnica u svakom vojnom pohodu povjeravano je u nadležnost kadiji prijestonice koji se nalazio u sastavu vojske. Drugo, od vremena njegovog velikog djeda Osmanbega datira postavljanje jednog od hrabrih sinova cara (padišaha) za glavnog vojnog komandanta (emir-u' l-umara ve beglerbegi). Tako je u doba Osmanbegovih osvajanja na tom položaju bio Orhanbeg, a u doba Orhanove vladavine — Sulejmanpaša. Ali, kako nijedan sin sultana gazije ne bijaše punoljetan i zreo, pokazalo se da pitanje položaja glavnog zapovjednika i komandanta spahija (emiru 'l-umerā i sipehsalara) nije riješen. Isto tako zadržavanje kadije grada u vojnom logoru za rješavanje spornih pitanja nije bilo pogodno, pa, da bi vodio potpunu brigu oko provođenja naređenja i zakonskih odredaba u vojsci, naimenova i postavi na položaj kazarskera Mevlana Halila Džandarlu, koji je bio kadija prijestonice Burse, a čije su zasluge za ovu dinastiju još od vremena njegova velikog djeda (Osmana) i oca, osovine carstva (Orhana), uslovljavale da ga pretpostavi drugima koji nose turbane (učenim ljudima). Lala Šahin, koji je od rođenja do groba bio u službi sultana i uvijek pokazivao dostojnu pokornost, a na bojnopolju isticao se iznad svih, dobio je kao čast položaj glavnog zapovjednika i komandanta. Njemu je ukazana čast i dostojanstvo nad ostalim odabranim emirima da organizuje vojne formacije i dovede u red ratne potrebe hrabrih ratnika. Odmah u početku ovog ratnog pohoda sultanova, on je preuzeo komandu. Da bi mnogobrojna vojska gazija prešla iz Anadolije u Rumeliju preko prelaza u Galipolju, on je naredio da se pripreme velike lađe i brzi čamci. Iako je bila ogromna vojska, koja je izgledala kao mnoštvo anđela, brojnija od kapi u moru i brža od jutarnjeg povjetarca, sa lakoćom ih je sve preveo preko tog poznatog prelaza i krajeve Rumelije učini logorom gazija, stjecištem vojska gospodara neba, i kao odredbe sudbine, sultanove naredbe provodio je i izvršavao među komandantima i vojskom.

Kada sultan stiže u područje gdje se nalazi grobnica njegovog starijeg brata, srećnog carevića Sulejman-paše, požuri da posjeti bratov grob sa turbetom i časnu tekiju (buk'a). Za mir duše svoga brata i za veću vrijednost prostorijske tekije (zawiye) naredio

je da se uz svijetli grob njegova brata podignu razne javne dobrotvorne ustanove, milosrdne ustanove i objekti i zadužbine koje imaju vječni cilj [...].

Osvajanja nevjerničkih zemalja započelo je utvrđenim gradom i pokrajinom koja se zvala Nitur (?). Ova zemlja imala je samostalnog upravitelja (tekur) i gospodara (hakim), ali njegovo srce je obuzeo strah i tegoba pred moći vojske carske. Vidio je da će njegova tvrđava i grad morati pasti pred tolikom junačkom i pobjedonosnom vojskom. Ali zbog svoje mudrosti, skromnosti i nemoći, prije nego što je došlo do sukoba, zatraži milost od sultanovih zastupnika i predade se, jer se potpuno pouzdao u savršenu čovječnost i velikodušnost dobrog i milostivoga sultana. Nakon predaje zemlje i kad je prihvatio pokroviteljstvo i zaštitu, očekivao je počast i usrdnost carsku i beskrajno se radovao oprostu, milosti, dobroti i naklonosti. Tvrđava i grad (kal'a ve hisar) dođoše u vlast zastupnika gazi sultana i pokrajina uđe u sastav islamske države. Sva raja i nemoćni dobiše željenu zaštitu i sigurnost.

Nakon zauzeća ovih krajeva, krenu da osvaja tvrđavu (hisar) i šehar Čorlu. Namjesnik i gospodar, tvrdoglavi nevjernik odluči se na borbu sa muslimanskom vojskom. Iako su mu miroljubivi ljudi predlagali da prihvati put mira, da primi plaćanje harača i podanički položaj, nije pristao na mir; kao da se u njegovom uhu razbora urođena gluhoća povećavala, pa nije mogao da čuje korisne savjete i kao da je imao urođeno sljepilo za sagledavanje posljedica i razmišljanje o onome što je korisno i dobro [...]. Oko pronicljivih vidjelo je sigurno na njegovu neprosvijetljenom licu da se ispunjavaju kur'anske riječi: »On ih je učinio gluhim i vid im zaslijepio.« Sljepoća njegova uma pokazivala je njegov zlosrećni kraj. Tako jednog dana sultan gazi izvolje narediti...: »Danas kad islamska vojska otpočne boj, neka uzme na nišan posadu nevjerničke tvrđave kako bi se našli u bezizlaznoj situaciji i otvorili grad« [...]. Najednom, u toj borbi šezdeset boraca ustremi se na onog odmetnika i jedna strijela ga pogodi u oko i on oslijepi. Tekur se pokajao zbog svoga postupka i pokušao tražiti ispriku za svoju varku i izdaju, a onda zatraži sigurnost i tako ona strijela bi pret hodnica u zauzeću grada, a osljepljenje tekura radosna vijest i obećanje borcima za vjeru da će postići pobjedu. Bez sumnje, sultan je, na osnovu kur'anske odredbe: »Bodrite vjerne na borbu«, kojoj se mora pokoravati, naredio pljačku nakon zauzeća kal'e i na taj način dao podstreka borcima u toj borbi. U tom času hrabra vojska odjednom se ispe na kulu tvrđave. Na tu tvrđavu poput visoke planine popeli su se uz pomoć jakih uža. Prokletog tekura izvedoše iz tvrđave. Pristale djevojke i naočite momke povezaše u robovske lance. Blago, raznovrsni plijen, nakit i vrijedne toware robe bez kraja i broja iznesoše iz tvrđave. Sultan skide glavu tekura sa njegova nasilničkog tijela i poslao je da je vide drugi glavari tih nevjernika. Nakon zauzeća grada i tvrđave (kal'a ve hisar) ono nevjerničko utvrđenje uništiše do temelja, kipove, bogomolje i

crkve tih tvrdoglavih nevjernika sa zemljom spravniše. Iz te nevjerničke pokrajine koja je ušla u vlast muslimana krenuše prema tvrđavi (hisaru) *Misilli* (مسالى). Kad je islamska vojska razapela čadore na granici područja gospodara toga mjesta, tamošnji namjesnik (tekur) uzevši pouku iz nesrećnog slučaja namjesnika Čorlu hisara, odmah otvori vrata svoga grada i tvrđave pred sultanovom vojskom i dragovoljno predade sultanovim zastupnicima ključeve riznica i ključeve sela i gradova. Na taj pametni način je sačuvao svoj život, čast i imetak [...].

Nakon što je na ovaj način izvršio zauzeće, krenu da osvoji grad i tvrđavu (kal'a ve hisar) *Burgaz*, koji se nalazi udaljen dan hoda od Čorlu i da iskorijeni nevjernike tih krajeva. Posada tvrđave *Burgaz* napusti i ostavi ruševine i puste tvrđave i zidine grada (kal'u i fāšil) slično tijelu bez duše i srcu bez vjere. Kada su islamske vojske stigle u tvrđavu našle su prazne i puste prostorije, kao što se (u kur'anskim riječima) kaže: *«One su potpuno srušene i opustjele.»* Sultan naredi da odmah tu tvrđavu potpuno razruše i zbrišu joj trag sa zemlje, isto tako da i kuće pobijedenih nevjernika poruše, da taj kraj ukrase islamskim zastavama i amblemima i da ga uljepšaju zakonima pravde.«

Dastan treći (str. 266—272)

»O pohodu sultana-gazije u osvajanje velikih srpskih područja u velikom ratu za koji je donio odluku; o uspjehu u zauzeću grada Jedrena i Dimotike u tom istom pobjedonosnom pohodu.«

Nakon jedne pjesme od 59 stihova i kraćeg uvodnog proznog teksta, Bitlisi nastavlja da opisuje te događaje ovako:

»Ukratko, u vrijeme Orhanbega, cara boraca za vjeru, kada princ Sulejman paša, mjesto mu u raju, krenu u rat u Rumeliju, u njegovoj pratnji bili su dostojanstvenici Orhanove države i muslimanski prvaci, i nekoliko znamenitih vojskovođa iz svite Sulejman-paše, koji, i kad se donose planovi i poduzimaju oružani pokreti, i kad je u pitanju pomoć i služba, i kad je riječ o trudu i žrtvovanju, uvijek daju sve od sebe. Bijahu dvije osobe koje su među plemenitim vezirima i naibima bili po svome položaju i dostojanstvu na prvom mjestu, a u umijeću osvajanja, borbenog iskustva, mudrom planiranju i bistrom umu bijahu među borcima kao baklje znanja. Jedan je Hadži Ilbegi, koji je po svojoj mudrosti i znanju u rukovođenju zemljom i vojskom bio upravo simbol bistrine. Postao je poslovičan u svakom skupu i društvu u planiranju politike i u junaštvu, jer se uvijek nalazio na čelu vojske i brzo poput indijskog mača jurišao na rumelijske nevjernike. Drugi je bio emir Evrenos-gazi, koji je u ispravnom rasuđivanju, komandovanju i osvajanju zemalja bio drugi Asaf Salamonov, a na ratnim poprištima, u rušenju nevjerničkih gradova i uništavanju zemalja,

premašio je legendarnog Rustema [...]. U vrijeme kada su sa Sulejman-pašom prešli preko mora u Rumeliju, po dobrom planu ove dvojice vještih komandanata i, svakodnevno osvajajući po jedan kraj ili hisar, pobjeđivali neprijatelje vjere i države, Sulejman paša je za osvojenje raznih krajeva Rumelije postavljao za komandante islamskoj vojsci jednog od ove dvojice prvaka boraca za vjeru. Potpuno brdovite krajeve od grada Malkare (مفلقره), opasane tvrdim gradovima i tvrđavama, stavio je u zadatak Hadži Ilbegiju da ih osvoji. Sve primorske zemlje (vilajete) od grada (šeher) Ipsale (إبصلا), velike gradove i tvrđave tih zemalja, stavio je u obavezu Evrenosbegu da ih zauzme. Tako je svaki od njih sa po jedne strane širio muslimansko područje i u bojevima pri osvajanju područja koja su im povjerena potpuno ispunio zadatak idžtihada. Njihova moć i junaštvo učvrstili su se u srcima nevjerničkih vladara toliko da se i nakon smrti Sulejman-paše, uz istovremeni silazak sultana Orhana sa carskog prijestola, u periodu međuvlašća (فترت), nestabilnosti i nemira u državi, te vojni zemalja Rumelije, koje su bile ušle pod upravu muslimana, i pored toga što je to područje u poređenju s ostalim zemljama i gradovima nevjerničkim kao i brojem islamske vojske s brojem neprijatelja, nevjerničkih vladara i razbojnika, činilo samo jednu desetinu njihova broja, oni su sami godinu dana čuvali ove islamske krajeve od zla nevjernika. I u to vrijeme više puta su razvijali ratne bajrake protiv neprijatelja. Između ostalog, u vrijeme kada je poginuo Sulejmanpaša vodili su jednu veliku bitku sa vladarima na kopnu i moru. Čak su postepeno na sve strane, uprkos tome što nisu imali nikakve pomoći od carskog prijestolja, napadali u nekoliko pokrajina. A u ono vrijeme kad je sultan-gazi bio prešao preko mora, svakodnevno su po jednu tvrđavu, a svake sedmice po jedan kraj osvajali. Tako, godine 762 (1360—61) Hadži Ilbegi osvoji jednu tvrđavu na obali rijeke Marice koja se zove Burgaz (Babaeski), i tu tvrđavu učini utočištem i logorom za svoju vojsku na ovoj krajini. Svake noći je napadao po jednu nahiju. Kako je to mjesto bilo blizu šehera Dimotike, a tamošnji namjesnik (حاكم) je, što se tiče vojske i opreme, očito bio nadmoćniji od Hadži Ilbegija, da bi odbacio Hadži Ilbegija od granica svoje zemlje i to mudrim ratnim planom i oružjem, jedne noći taj oholi nevjernik poduze noćni napad od Dimotike na Hadži Ilbegija i islamsku vojsku. Nakon dolaska nevjerničke vojske sa namjesnikom Dimotike, Hadži Ilbegi izađe iz grada, zametnu boj sa nevjernicima i namjesnik Dimotike dopade u ropske lance pobjedonosne vojske. Bojeći se za svoj život, namjesnik Dimotike iskazao je veliku poniznost i pokornost Hadži Ilbegiju i, prema zakonu svoje vjere, dade svečanu zakletvu da će predati tvrđavu i šeher. Kako je iziskivala situacija da ga ostavi (u životu), Hadži Ilbegi je tekura poveo sa sobom, digao blokadu Dimotike i prema obećanju tvrđavu i šeher zauzeo, i na najlakši način zavladao područjem koje su godinama carevi željeli da zauzmu.

Otvori vrata starih riznica pobijeđenog tekura i dopade mu u ruke veliki i raznovrsni plijen. Borcima za vjeru podijeli novac i skupocjenu robu. Sultanu gaziji posla vijest o ovom lakom osvojenju i ovom čudnom događaju. Kako je u to vrijeme sultan bio krenuo da osvoji vilajet Čorlu i Misilli, a uspjeh u ovoj davnoj želji sultanovoj došao iznenada kao blagodat, sultan zahvali bogu, i to protumači kao predznak za osvojenje grada Jedrene, jer glavna želja sultana od vojnog pohoda u Rumeliju bila je u tome da se poduzme pohod za osvojenje Jedrena. Sva druga osvajanja predstavljala su samo pripreme da bi se postigao ovaj cilj. Iako je to lijepo područje, dok su u njemu vladali nevjernički vladari, bilo pravi cvjetnjak, ipak je ono izgledalo kao zelenilo na razvalinama. Kule njegova zidinama opasanog grada izgledahu na tlu Rumelije kao pojas razvijenih i veselih ruža sa sto latica, ali u rukama nevjernika izgledala su kao vrt na smetljištu.

Evrenosbeg je bio određen da ga osvoji sa rumelijske strane koja je činila primorsko područje i on je svaki dan zauzimao po neki grad ili pokrajinu. Dogodilo se da je u isto vrijeme kada je šehar Dimotika osvojen od strane Hadži Ilbegija, Evrenosbeg zauzeo priobalni grad Kešen (کشن). Kako je sultan u ovoj prilici sjenu sreće bio bacio (krenuo) prema Rumeliji i razvio pobjedonosne zastave da sredi prilike u svim mjestima i pokrajinama koje su se nalazile na putu pobjedonosne vojske, i u isto vrijeme osvojio šehar Čorlu i Misilli, grad Burgaz koji su nevjernici podigli do temelja je srušio i spalio; a kamene i drvene kipove sa idolo-pokloničkim bogomoljama potpuno je popalio. S obje strane pokrajine po izaslanicima velikih vojskovođa stizale su vijesti o osvajanjima. Vijest o zauzeću šehera Dimotike, što je bilo veliki cilj sultanov, čuo je od izaslanika Hadži Ilbegijeva. Čim je Evrenosbeg zauzeo grad Kešen, požurio je u audijenciju kod sultana gazije. I Hadži Ilbegi, također, čim zauze grad i šehar Dimotiku, požuri da poljubi sultanov prag. U toj prilici kada je sultan naredio da se spali tvrđava Burgaz, oba ona dva stupa države i vjere, ona dva komandanta muslimanskih vojski, stigoše u carski logor i podnesoše sultanu raznovrsnu robu i ratni plijen. Sultan se veoma obradovao njihovu dolasku i poklonima, osvajanju i pobjedi. Ideju o osvojenju Jedrena, što je bilo stvarni cilj ovog pohoda, iznese na razmatranje i rješavanje. Odmah odredi glavnog komandanta Lala Šahina da sa emirima i vojnim zapovjednicima i svim iskusnim borcima krene prema Jedrenama. Iz kasabe i grada Babaeskisi, odakle je tog dana sultan krenuo da je osvoji, otpremi vojsku mudžahida. Lala Šahin krenu poput lovačkog sokola. Kada je namješnik (tekur) Jedrena čuo vijest o pokretu Lala Šahina, pođe mu u susret do mjesta Sazlu-dere u namjeri da se suprotstavi islamskoj vojski. Tu se zametnu veliki boj između nevjerničke i islamske vojske. S obje strane svaki junak (soko) lomio je silu i snagu onog drugog i s obje strane kotrljale su se glave vojskovođa u prahu i krvi, a na štitovima i kacigama islamskih oklopnika pokazale se

tragovi od čavala konjskih potkovic. Krv nevjernika i muslimana izmiješa se poput mesa i krvi bliskih rođaka. Od krvi muslimana i idolopoklonika stvori se mješavina kao od ukusnog meda i smrtonosnog otrova. U ovoj junačkoj borbi iznenada poče sa islamske strane puhati vjetar pobjede i bojnu prašinu natjera u nesrećne oči neprijatelja, pa ne nađoše drugog izlaza osim bijega i okrenuše nesrećno lice na stranu propasti. Namjesnik Jedrena izvuče se iz boja sa hiljadu varki i dovrtljivosti i za jedan tren utrča u tvrđavu Jedrene. Svu njegovu vojsku, u bijegu, poobarali su, u krvi, na zemlju poput jesenskog lišća. Pobjedonosni borci gonili su tekura sve do vrata (grada) u namjeri da ga uhvate. Mudžahidi su mnoge bjegunce obarali na put pod noge brzih konja. Iz onog mjesta Lala Šahin je na magarcu otpremio glavnog komandanta nevjerničke konjice kao radosnu vijest o osvojenjima islamske vojske i porazu nevjernika. Sa istom onom pobjedonosnom vojskom ode pod zidine hisara i opsejdu Jedrene sa šest strana, te posla vijest sultanovim zastupnicima o slabosti i bezizlaznom položaju tekura. Da bi upotunio željeni cilj, zamoli da sultan dođe i pojavi se u Jedrenama. Sultan je prema običaju toga vremena sa svojim savjetnicima slijedio Lala Šahina i uputio se u pravcu Jedrena. Kada su sultanske zastave zablistale na kapiji i zidovima tvrđave i kada im je udario u oči blijesak kopalja, to je djelovalo kao da je njihova srca obuzela vatra koja srca žeže. U to prolječno doba rijeka Marica bila je veoma nabujala. Namjesnik Jedrena je držao u tajnosti pripremljene lađe na sve strane. Te noći je svoju porodicu i imetak ukrao na lađe, otisnuo se na njima i napustio zemlju.

Ujutro, čim su saznali za bijeg tekura, stanovništvo grada i tvrđave prihvati podanički položaj i zatraži oprost i islamskoj vojsci otvori kapiju grada i tvrđave. Vojska se dočepa velikog plijena i bogatstva. Bogati grad, ukrašen lijepim djevojkama i mladićima, bi osvojen i dođe pod upravu sultana-gazije koji uzapti tvrđavu i grad. Zastavu odlučnosti iz šehera Dimotike prenese ovamo i razvi je. Lala Šahin bi odlikovan carskim milostima i pažnjom. Sultan odredi Jedrene boravištem Lala Šahina i logorom vojske. Poslije toga, odluči da razgleda šeher Dimotiku i to lijepo područje. Kada je vidio da je Dimotika lijepo i privlačno mjesto, odredi da to mjesto učini svojim boravištem i sjedištem hilafeta. To je prvo mjesto u Rumeliji, koje je učinio prijestonicom. Šeher Jedrene još nije bio veoma bogat i uređen. Ali, u vrijeme vladavine ove carske dinastije, poslije Dimotike, grad Jedrene je postao carska prijestonica. Pod zaštitom ovih careva, postade mnogoljudno mjesto. Kako se tamošnji namjesnik (tekur), koji je napustio vlast i pobjegao zvao اندرنه i zbog čestog nazivanja toga mjesta po imenu tekurovom, mjesto je dobilo taj naziv. Ovaj naziv je ostao tamo od vladavine toga poraženog nevjernika. Zbog neprijateljskog držanja prema islamskoj državi doveo je sebe u bezizlaznu situaciju za uvijek.«

Dastan četvrti (272—276)

»O osvajanjima pokrajina i preotimanju tvrđava od namjensnika Rumelije pobjedom visokih dostojanstvenika carske vlasti, naročito o osvojenju gradova Plovdiva, Zagore, Gumuldžine i okolnih pokrajina te o njihovom ulasku u sastav muslimanske države.«

Nakon 20 redaka uvodnog teksta, izlaganje teče ovako:

»Ukratko, istinita priča o poduhvatima navedenog sultana gazije i cara uzvišene zemlje je ovo: Kada je u pohodu na Rumeliju uspio da osvoji Jedrene i Dimotiku, svi dostojanstvenici njegove države pohitaše u neki od nevjerničkih krajeva sa ciljem da se na božjem putu bore i osvajaju. Kao da trud i uspjeh spomenutih boraca bijaše ključ za osvajanje gradova i zemalja [. . .]. Sultan gazi podiže prijesto u šeheru Dimotiki i svaku jedinicu vojske odredi pod komandu jednog komandanta i uputi da osvoji neko mjesto. Običaj i praksa ove pobjedonosne vojske bio je da, kada odluče da osvoje neke pokrajine, prvo pripreme vojsku za pljačkanje tih krajeva. Tu vojsku nazivaju *akindžijska vojska* (كروه آخين). Ovakvim načinom osvajanja u prvom redu slabili su protivnike. Oni bi u više navrata noću upadali u hrišćansku zemlju i vršili pljačke i razaranja. Poslije toga bi kretali da osvoje gradove i utvrđenja. Zbog toga se sultan gazi, da bi sredio i učvrstio vlast, one godine kada je zauzeo Jedrene, Dimotiku i druge tvrđave, zadržao u tim krajevima, a u isto doba postepeno je zauzimao druge pokrajine koje su došle pod udar osvajanja. Zbog toga je također poslao emire, zapovjednike i vojske prema sjeveru Rumelije i u brdske krajeve i mjesta, kao što je vilajet i šeher Zagora i vilajet Plovdiv. Komandu nad njima dade beglerbegu Lala Šahinu. Neke druge uputi u onaj dio Rumelije koji se nalazio u primorskom toplom području, kao što je Gumuldžina i njena okolina. Evrenosbega je, prema ranijem fermanu, postavio za komandanta ovoj vojsci. Svaka ova vojska je, po ustaljenom zakonu, prvo upadala i plijenila ove pokrajine. Emiri zarobiše mnogo mladića i djevojaka lijepih kao pun mjesec i veoma bogate riznice srebra i zlata.

Godine 763 (1361—62) Evrenosbeg osvoji grad i šeher Gumuldžinu i taj šeher i pokrajinu potpuno istrijebi od tvrdoglavih i prevrtljivih nevjernika, a pokornoj raji nevjerničkoj odredi da plaća harač. Na svakom mjestu, gdje je trebalo, postavi pouzdane muhafize (kastelane) da čuvaju grad i utvrđenje, učini razne koristi za vjeru i ovaj svijet. Prilikom tih osvajanja izdajničkih zemalja postiže da se po dobru spominje. Tako od njegovih dobrotvornih ustanova i mjesta za pobožnost i danas postoje nekoliko tekija (تكية) za putnike namjernike. Jedna je u šeheru Gumuldžini, a jedna u vilajetu Vardar (وردآر). Svim iskusnim putnicima one privlače pažnju. I danas u svakoj toj tekiji mnogo se hrane podijeli i nevjernicima i muslimanima. Svake godine mnogo ljudi se hrani

i koristi dobrima njegovih vakufa. Toliko uvakufljenog imetka radi nagrade na onom svijetu dovoljno je za nagradu i za njega i njegovo potomstvo [...].

U isto vrijeme Lala Šahin sa grupom boraca za vjeru koji su bili otišli na sjevernu stranu, osvoji šehar i vilajet Zagoru, koja spada među najljepše, najzanimljivije i najbogatije gradove. Ovaj šehar i vilajet, po svojoj blagoj klimi, pitkoj vodi, mnoštvu voća i poljoprivrednih proizvoda i obilju sredstava za život ogledalo je velikih božijih milosti i blagodati. Lijepo djevojke i mladići tog kraja su brojniji od ruža i cvjetova na voćkama. Kada je Lala Šahinu i njegovoj družini pošlo za rukom da pokori ovu privlačnu i bogatu pokrajinu i kada je odredio posadu u tvrđave koje je trebalo čuvati, Lala Šahin dođe sultanovom logoru sa bezgraničnim i raznovrsnim plijenom i dobiti, sa mnogobrojnim lijepim robovima i robinjama lijepim kao mjesec. Vojničke zasluge spomenutoga na najbolji način su predstavljane sultanu gaziji. Snaga islamske vojske i bogatstvo odvažnih boraca postalo je toliko da su mu savremeni vladari postali zavidni. Zbog pobjede nad neprijateljima vjere — sultan gazi, u znak zahvalnosti za obilne i neprekidne blagodati i uspjehe, mnogo je bogu zahvaljivao [...]. Iz ogromnog ratnog dobitka podijelio je odgovarajuće dijelove učenim ljudima.

Jedan od savremenih učenjaka po imenu Kara Rustem, koji je posjedovao veliko znanje u šerijatskim znanostima i pravnim pitanjima, čuvši za sultanova dobročinstva i njegovu ljubav prema učenim ljudima, zaputi se iz zemlje Karamana prema prijestolu cara osvajača svijeta. Jednog dana učini ozbiljnu zamjerku državnim dostojanstvenicima za propuste i prenebregavanje davanja petine sultanu za državnu blagajnu, što je obavezno prema kur'anskom ajetu: *»Znažite, kada u ratu dođe do plijena, Bogu pripada petina od toga.«* Na osnovu toga, vodio je žustru raspravu o ovom sa sultanovim kazaskerom (vrhovnim vojnim sudijom) Mevlana Kara Halilom; i da bi pripisao grešku i njemu i svim državnim dostojanstvenicima za prisvajanje petine od ratnog plijena, donese argumente iz Kur'ana i Muhamedove prakse. Ovo na zakonu zasnovano i logično mišljenje bi prihvaćeno u carskom vijeću. Sultan izdade ferman zasnovan na slovu Kur'ana i Muhamedovih riječi i Mevlana Kara Rustemu stavi u nadležnost da za carsku blagajnu uzima petinu od svega ratnog plijena. Kako je u to vrijeme razni ratni plijen bio jeftin i kako ga je bilo mnogo, tako da je petinu od jednog roba ili robinje odredio na dvadeset pet akči cijene roba koja je iznosila sto dvadeset pet akči, a, to je bila vrijednost od 5 1/4 drahme srebra, na osnovu toga propisa moguće je uporediti u kolikoj mjeri je bilo ostalog imetka. Pa kada je jedan rob josi-fovske ljepote ili robinja, kao da ju je vila rodila, prodavan na dražbi uz neznatnu količinu drahmi, može se shvatiti kako je ostala roba imala nisku cijenu, koliko je mnogo borcima dopalo blaga, koliko su muslimani na granici osvojili i kolike su pobjede izvojevali.

osmanskih akći. Od vječnih i općekorisnih dobara koja je ostavio, sultan gazi pokloni ovom šeheru most koji je podignut na obalama Marice u sredini grada. Teško je riječima opisati ovaj most. Ukratko, dužina mosta iznosi dva strjelometa, a širina njegova je tolika da ako se dvojica kola pod teretom susretnu na mostu mogu se bez teškoća mimoći. Za održavanje ove građevine uvakufio je nekoliko porodica sluga i robova i odredio je godišnji iznos sredstava za popravljavanje mosta. Postavio je nadzornika i povjerenika za pribavljanje građevinskog materijala. Ovo je samo jedno od svjedočanstava o njegovim mnogobrojnim dobrim djelima [...].«

Dastan V (276—281)

Na 276. stranici zagrebačkog primjerenka Hešt bihišta opis *maričke bitke* teče ovako:

»O navali nevjerničkih vladara u savezu sa despotom, vladarom zemlje Srbije, s namjerom da sruše grad Jedrene i da potisnu islamsku vojsku iz Rumelije; o povodu plijenjenja cjelokupnog stanovništva; o uspjehu islamskih boraca da odbiju i unište one silničke vladare jednim noćnim prepadom; o dolasku sultana-gazije iz Burse u pomoć rumelijskoj vojsci, te o zauzeću tvrđave Bige u tom istom carskom pohodu.

Bog uzvišeni je rekao, a njegove su riječi istina, i njegov govor je iskren, u svojoj jasnoj Knjizi i njegovu razgovoru sa vjernim poslanikom: 'Ako te budu pokušali nadmudriti oni koji ne vjeruju, (ako budu pokušali) da te uvrijede, ili da te ubiju ili protjeraju, oni bi htjeli da Boga prevare, ali Bog će njih nadmudriti, a on zna kako će ih u tom osujetiti.'

Jasno je da je između surovog karaktera i nježnosti, ružne naravi odgoja nevjernika i idolopoklonika i njihovog prezira i zaziranja od muslimana, kao odnos slaganja ili neslaganja duša i tijela. Duše su kao najamne vojske; ako se međusobno poznaju, one se zbližavaju; a koje se ne poznaju, one se razilaze.

Svakako pomagač tmine neznanja i mnogoboštva uvijek traži vezu sa mračnim srcima nevjernika i postaje nečist, a bježi od svjetlosti srca pravovjernika. Zna se da jedna vrsta istoj vrsti teži. To se pokazalo i u slučaju propalog namjesnika (tekura) i gospodara (hakima) Plovdiva sa Lala Šahinom, glavnim komandantom sultanovim; to je došlo do punog izražaja u međusobnim borbama nevjerničke pjanosti i svijetle vjere. Tako ni poslije mira i amnestije utvrđenih između vojskovođe islamske vojske i tekura, spomenuti tekur lično nije prihvatio taj odnos i obavezu i nije pristao da se pridruži i stane u red carskih podanika. Poslije kratkog vremena provedenog među muslimanima, zatraži dozvolu i sa svojom porodicom i svim imetkom ode ispod zaštite sultana i pređe u družbu vođe zabludjelih — vladaru zemlje zvane Srbija, koji je

bio despot i pođe putem veze sa istovjericima saobrazno (kur'an-skim) riječima: 'To je stoga što su uzeli vragove kao prijatelje i zaštitnike, umjesto vjernika'. Čim je stigao despotu, počeo je da optužuje Lala Šahina i, u namjeri da zamoli milost i pomoć, skloni se pod despotovu zaštitu. Kada je varvarski fanatizam pobudio despota da mu pruži zaštitu, od njega je uzeo obavezu da u savezu sa ostalim nevjerničkim vladarima učestvuje u otporu i neprijateljstvu prema islamskim borcima i jednoglasno odlučiše da razbiju muslimansku vojsku. Da bi proširili svoju pogrešnu vjeru, sve moćne zemlje, Bosna, Vlaška i Ugarska, ovog puta postadoše jedinstvene i sklopiše ugovor, a pouzdavajući se u svoju moćnu snagu, smatrali su da je vrlo lako potisnuti Lala Šahina iz Rumelije. Uz pristanak vladarâ ovih krajeva, taj poduhvat su držali da je lak posao. Ali, pošto je milost božja bila na strani muslimanskih boraca, Bog je uvijek i pomagao ovoj strani.

Ukratko, godine 766 (1364—65) despot sa svim nevjerničkim vladarima opremi jednu neizbrojivu vojsku da bi se suprotstavili uređenju svijeta, da iskorijene muslimane iz pokrajine Rumelije i da protjeraju sultanovu vojsku na anadolsku stranu. Njihova vika i udaranje bubnjeva čuli su se do neba. U namjeri da pobiju vojskovođe islamskih boraca digoše svoja zmijolika koplja na svoja nevjernička ramena.

Kad je Lala Šahin saznao za ovaj skup mnogobožaca i kad je ispitao brojno stanje nevjernika, utvrdio je da je broj islamskih boraca predstavljao jednu desetinu broja vojske mnogobožaca. On nije imao snage da se suprotstavi i bori sa tom vojskom, a nije mogao ni zemlju i podanike da ostavi bez zaštite. Zato je zatražio pomoć od sultana-gazije i u Jedreni čekao dolazak sultanove vojske u pomoć. Stvarno, i jasnom oku koje vidi poredak zakona i običaja i onima koji su slijepg razuma, pa ne mogu da vide osnove nesreće ili sreće, izgledalo je nemoguće da budu poraženi oni silni, neustrašivi i u dvoboju iskusni borci. Međutim, po ustaljenom redu i običaju, muslimani su se pouzdali u božju nevidljivu pomoć i milost i svaki borac pažljivo je osluškivao glas dobročinstva i milosti. U to doba Lala Šahinu je stigla vijest da je vojska neprijatelja prave vjere stigla veoma blizu, da su na udaljenosti od dva dana hoda od Jedrena na obali rijeke Marice razapeli velike čadore, da će se u ova dva-tri dana spustiti na grad Jedrene poput nebeske nesreće i zla vremena i da će sigurno, jer su imali pripremljena sredstva za osvajanje gradskih zidina, grad Jedrene sa zemljom sruiniti. Ako se islamska vojska zatvori u gradske zidine i ako ih opkole krvoločni nevjernici, pa navale sa ogromnim snagama, tada neće biti moguće da se bijegom spasi niti će se moći naći ikakav izlaz iz tog teškog stanja. Pošto sultan još nije bio prešao preko mora, a u ovoj žurbi pomoć njegove vojske bila je samo pusta želja i daleka misao, to zaključiše: izlaz iz ove situacije je da se složimo i da sa ovoliko pobjedonosne islamske vojske, a bilo je oko 10.000, odbijemo zlo ove opake smutnje i da ovaj događaj zajednički rije-

šimo oslanjajući se na Boga, pomoću sloge i prijateljstva, jer se kaže:

Pjesma: Kad doživiš ratne dane,
Mač i oklop su ti braća.
Osamljen čovjek doživi veliku nevolju;
Braća ga pomognu, pa se izbavi.

I vojskovođe i borci su se u tome složili, Lala Šahin uz saglasnost svih vojskovođa zauzeo je središnje mjesto [...]. Kako je Hadži Ilbegi bio komandant i vojskovođa na toj krajini, a u pobjedonosnim bojevima i strateškim odlukama bio najrazboritiji od svih, ostali komandanti odlučise da on sa svojim odredom ide kao pret hodnica na jedan konak hoda naprijed, da od neprijatelja uhvati špijuna, da pošalje svoje izviđače koji će sa pogodnih mjesta osmatrati, da pošalje obavještenje o svemu što se po njegovom ispravnom rezonovanju pokaže pravilno i uputno i može se nadati da se tada lice pobjede pokaže ovoj, malobrojnoj strani, strani pravovjernih. Stih:

Mnoge brave za koje ne možeš naći ključ,
Otvore se kad se čovjek i ne nada.

Hadži Ilbegi uzjaha brzog konja i, oslanjajući se na Boga, izvede upad sve do granice nevjerničkog vojnog logora. Opazi gomilu strašniju i crnju od noćne tame, bujniju od kovrdžavih kosa nevjernika. Mnoštvo vojske, sjaj i oprema zabludjelih bijednika prelazila je broj muslimanske vojske na kvadrat, premašivala je desetine hiljada, tako kad bi svi oni, pretpostavimo, jedne noći zaspali dubokim snom i uz to svi bili povezani u lance, ova mala grupa islamskih boraca nije u stanju da ih poubija za nekoliko dana; a suprotstaviti se s uspjehom nije moguće ni na kakav način.

Nakon dubokog razmišljanja, odluči se na strpljivost i podnošenje nevolja, našavši utočište jedino u božjoj pomoći i dobroti i požuri pod zaštitu njegovu.

Stih: Bez oslona na Boga, predavanja njemu i zadovoljstva
s njim

I u brizi i u miru, sve je varka i bol.
Opreznost je uzbuđivanje zbog teškoća i zla.
Okreni se pouzdanju u Boga, pouzdanje je najbolje.

Cijeli dan i noć osmatrao je iz zasjede položaje nevjerničke vojske, razmišljajući o junaštvu i vojevanju, a tada iznenada, iz duhovnog svijeta, na srce mu pade misao: 'Ova vojska silnih nevjernika i moćnih careva uvjerena je da je islamska vojska slaba i malobrojna i u svom kratkovidom gledanju i procjeni na osnovu ratnih sredstava smatra da su sigurni pobjednici i, zbog obijesti i bogatstva, postali su oholi na svoju moć i snagu u smislu kur'an-skih riječi: 'Čovjek postaje silnik kad se vidi da je postao neko

i nešto.' Oni su cijelu noć plivali u grijesima, tj. po svom nevjerničkom običaju, noću piju a danju teturaju (mahmurni). Istinitost ove skrivene tajne: 'Kome Bog nije dao svjetlo, on ga ne može ni imati', podudara se s tom ocjenom, jer odluka koja se zasniva na pogrešnom mišljenju mora doživjeti neuspjeh. Nadajući se pobjedonosnom danu, oni su svaku noć uživali u piću i zabavi, pa prema izreci: 'San je brat smrti', oni će, svakako, mirno, umorni i bezbrižni, pospati na svojim ležajima. To je pravi čas da u ovoj pogodnoj prilici, nadajući se pomoći s božije strane, i sa onolikim brojem pristalica, izvršimo noćni prepad na ovu vojsku. Moguće je da na putu vjere u ovoj tamnoj noći ostvarimo svoju namjeru [...] i da se pregalaštvom noćnih prepadnika pred nama ukaže put pobjede.

U tom važnom poduhvatu on izvrši pripreme i svoje pomagače podijeli na šest odreda i svaki odred posla na jednu od šest strana nevjerničkog logora. Slučajno se dogodilo da je noć bila tamna. Kiša, puhanje vjetera, bojni poklici junaka, sve se sastalo da bi predskazalo zlosrećnu, crnu noć nevjernika. Tamni oblaci bili su pomoć, jer su sakrili islamske borce, nevjernicima zatvorili oči. Oni tvrdoglavi nevjernici zaspale sreće, pijani i umorni, iznenada probuđeni povicima islamskih boraca, u svojoj pijanosti izbezumljeno su iz sna skočili i u bunilu i velikoj izbezumljenosti slušali glasove bubnjeva i bojnih truba sa šest strana. Zbog potpune noćne tmine nikoga nisu vidjeli. Svaki na svom mjestu je mislio da neprijatelj s te strane navaljuje. Onaj koji je bio hrabar i imao mač, izvukao ga je i udarao neštedimice na koga god je naišao ispred sebe. Oni koji od velikog straha nisu imali snage da se bore, ili su se bacali u rijeku Maricu ili na konju ili pješice bježali su da se spase. Jedni druge su uništili mačevima misleći da je neprijateljska vojska. Ovi nesrećni vojnici su do zore jedan drugoga ubijali, a nisu znali šta se u suštini događa sve dok noć boli i tuge islamskih boraca ne stiže sa zorom do željenog cilja i kraja i dok sunce želja vjernika zasja na horizontu brda tuge. Hadži Ilbegi sa onim malim brojem vojske promatrao je nevjernički logor sa brežuljka i vidjeli su da su gomile ubijenih nevjernika pale u tom logoru, a da ruka islamskih boraca nije ni dotakla mača. Mnogi ljudi su stradali u rijeci Marici, a mnogi su se glavom bez obzira razbježali na razne strane. Nađoše neizmjereno bogatstvo i blago. Konji i mazge, tovarni i jahaći, kola i razni materijal stajali su bez gospodara, bez čuvara i sve je bilo napušteno. U iznenađenju zbog izvanredne božje pomoći držali su prste među zubima.

Nevjernici koji su ostali iza sablje skriveni u zakucima, pohvatani su i dati pod osvetnički mač. Nevjerničke vođe koji su im pali u ruke odmah su posjekli osvetničkim mačem.

Iz tog logora natovariše mnogo konja i mazgi glavama nevjerničkih vođa da ponesu u islamski logor da bi to pokazali. Utvrdili su da je količina ratnog plijena tolika da malobrojna vojska i

vojsku na neku nevjerničku zemlju. Pošto je kasaba Čirmen na obali rijeke Marice i njena okolina, na udaljenosti dan hoda od šehera Jedrena i Dimotike, još bila ostala u vlasti nevjernika, dalje se nije moglo zanemarivati osvojenje ovog područja, jer zbog blizine njegove, sa stanovišta osvajačke politike, to je bilo neispravno. Svakako su ovi razlozi zahtijevali slanje vojske na tu stranu, te on odredi da jedan odred vojske krene tamo da osvoji to područje. Kada je vojska mudžahida opkolila grad (kal'u) i kada su je sa svih strana obasuli đuladima i strijelama, tekur Čirmena izgubi nadu da će moći sačuvati vlast, te zatraži ponizno podanički položaj i zaštitu, a da bi mu ostavili sinove u životu, pristade na sve što je od njega traženo. Šeher i pokrajinu predade sultanovim zastupnicima i otvori muslimanima kapiju grada i tvrđave. Kad je obavio ovaj posao, sultan je proveo nekoliko dana u Dimotiki u društvu učenih i pobožnih ljudi. Tu je jedne noći usnio lijep san: Pojavi mu se jedan čovjek i reče da će mu on pokazati jedno lijepo mjesto u kome treba da ustanovi prijestonicu carsku i koje će biti baza islamskoj vojsci tokom stoljeća. Kada je sultan ove dobronamjerne riječi shvatio i prenio, onaj čovjek pokaza mjesto u Jedrenama, koje sada pripada starom carskom dvorcu ove dinastije. Još tamo postoje ostaci lijepih carskih dvoraca. Onaj čovjek sultanu naredi: 'Ovdje podigni carski dvorac za svoju porodicu i svitu'.

Kad se probudio, razmišljao je o ovom snu, dok mu u zoru veziri i visoki dostojanstvenici ne dođoše na dogovor i tada bijahu upoznati sa sultanovim snom. Sultan naredi: 'Ne može se više čekati sa pokretom prema Jedrenama!' i odmah požuri da vidi dotično mjesto. Čim ga okom osmotri, odmah naredi da se postave temelji za gradnju carskog dvorca. Svakom državnom velikodostojniku dade zemljište oko tog mjesta. Sav taj prostor bile su bašče, vrtovi i njive. Kad je podigao prijestonicu dinastije, onda je useljavao raju i vojsku oko grada. Tako su sa svih strana ljudi svih klasa počeli dolaziti pod zaštitu sultana i gradeći lijepe kuće proširivali područje grada. Za kratko vrijeme ovaj kraj postade veliki grad pun opštekorisnih objekata. Unutar i izvan ovog centra nastade grad koji spada u najljepša mjesta.

Sultanu je postalo jasno, o tome su se složili i stručnjaci, da je ovaj znameniti šeher u Rumeliji najprikladniji da postane prijestonica sultana, a posredstvom nadahnuća saznalo se da je ovaj grad sjedište Rumelije i da sa ekonomskog gledišta ima prednost nad svim ostalim gradovima da postane sjedište sultana, jer raznovrsna sredstva za život tamo su jeftina i ima ih u izobilju. Zbog njegova položaja u sredini zemlje i između uređenih gradova, tamo se lako doprema raznovrsna roba iz svih krajeva. Razne vrste hrane, voća i plodova ima u bezgraničnim količinama i u samom gradu i bližoj okolini. Zbog toga što se sa sjeverne strane graniči sa stočarskim područjem nikada se ne javlja oskudica mesa i mrsa. Sa sjeverne strane se dodiruje sa pokrajinom Kara Bogdanskom, Vlaškom, pustinjom Turkestan i Mongolijom, koje su beskrajne i

bezgranične. Sa južne strane se veže za primorske krajeve, gdje su prelazi u Evropu (فرنك) i Egipat (مصر) koje se vežu za prijestonicu Konstantiniju, za luku Sjevernog mora, Rumski zaliv (خليج روم) i Evropu. Sa zapadne strane na prostoru od mjesec dana hoda su uređene pokrajine Rumelije, pune raznoraznih blagodati. Okolina Beograda su livade, cvjetni travnjaci i rijeke. To je najpogodnije i najbogatije područje za ispašu vojničkih konja i drugih životinja. Nema sumnje da je najbolje da ovakav kraj bude prijestonica carevā koji imaju pod komandom mnogobrojne vojske i sluge. Zbog zelenih vrtova i voćnjaka, te mnoštva užitaka koje pruža, ovo cvjetno područje i šehar najpogodniji su i za stanovanje [. . .]. Budući da je sultan gazi imao jednu prijestonicu u Anadoliji, ovaj šehar Jedrene učini prijestonicom u Rumeliji. Od vremena ovog sultana sve do sada, građevine koje su podizali sultani iz ove dinastije i ugledni dostojanstvenici uvećavale su ovaj grad. Može se nadati da će se pod zaštitom ove carske kuće i dalje uvećavati. Nakon što je sultan naredio da se podiže dvorac i prijestonica u Jedrenama i tome posvetio veliku pažnju, uputi jednu vojsku na čelu sa velikim emirima na ratni pohod. Između ostalih, poslao je Timurtaš-bega sa vojskom mudžahida da osvoji šehar *Janboli*, *Kizil agač* i *Jenidžesi*, koji se nalaze sjeverno od šehera Jedrena. Lala Šahinu naredi da, sa vojskom koja je uvijek određivana da ide u pohod s njim, upadne i oplijeni *Ihtimansko polje* i kasabu *Samakov*, koja je jedan od velikih rudnika željeza. Čim je Timurtaš stigao u Kizil ačač i Jenidžesi, tamošnji nevjernici su se, pošto nisu imali snage da se suprotstave, odmah pokorili i prihvatili da plaćaju džizju i harač i predadoše zemlju. Kada je taj kraj bio zauzet, on krenu prema Janboli. Tamošnji nevjernici, oslanjajući se na tvrđi hisar, oduprli su se i svaki dan vodili borbu. Cijelo jedno proljeće proveli su u borbi sa posadom hisara Janboli. U početku ljeta kada se ljetna vrućina među mjesnim rastinjem (drvećem) bila pretvorila u nenasnosnu žegu i prouzrokovala nestašicu hrane i vode, hoćeš-nećeš predali su grad (kal'u) muslimanima i poluživim, predavši vlast, izvukli su se iz teškog položaja i to uređeno i nastanjeno područje predali na upravu sultanovim zastupnicima. Gazijama dopade bezbrojni plijen i vratiše se zdravo i s dobitkom na službu sultanu, donesoše ključeve osvojenih gradova i dovedoše mnoge robinje i robove vilinske ljepote.

Isto tako Lala Šahin, koji je bio otišao u noćni prepad oplijenio je vilajet Samakov i Ihtimansko polje i povukao se sa ogromnim bogatstvom, zarobljenicima, robinjama blistavijim od Venere i robovima vilinske ljepote koje dovede pred sultanov prijesto.

Kako je gradnja sultanovog prijestola bila veoma sretna sultanu, dostojanstvenicima i svoj vojsci gazija, sa svih strana, nevjernih i islamskih, upućivana su izaslanstva da iskažu čestitanja za to srećno mjesto. Ti veliki uspjesi povećali su radost islamske vojske. To se desilo početkom 768 (1366—67) hidžretske godine.«

Dastan VIII (str. 289—293)

O osvajanjima sultana-gazije za vrijeme od pet godina koliko je sultan ostao u Rumeliji; o uspješnom zauzeću gradova Ajtos, Vize, Krk kilise (Lozengrad) i Hajrabolu.

Nakon kratkog uvoda (str. 289) u devet redaka, dastan se nastavlja ovako:

»Ukratko, koncem godine 767 (1365—66) car je prešao iz Anadolije u namjeri da obnovi vojnu i poduzme ratni pohod u Rumeliju i odredio Jedrene za prijestonicu i mjestom za boravak i odmor. Nakon teških zimskih dana, mjeseca decembra i žestokih udaraca studeni u mjesecu decembru, sultan gazi razvi ratnu zastavu za pohod na daleke nevjerničke krajeve. Od godine 767 (1365—66) do 772 (1370—71) boravio je u Rumeliji i, stalno zabavljen pripremama za osvajanje, nije imao zgodne prilike da se vrati u prijestonicu Bursu. Uz božju pomoć, za ovih šest godina, nekoliko bogatih pokrajina padoše u vlast i pripojiše se pokrajini carskih zastupnika. Više hiljada ljudi izbaviše se iz tmine nevjerništva i prosvijetliše se svjetlom islama.

Što se tiče osvajanja, ona su tekla tako što su učešćem sultana lično bila olakšana. Među ostalim, bilo je nekih gradova i tvrđava koje je islamska vojska zauzela silom vodeći više bitaka. Što se tiče zauzeća gradova, tvrđava, sela i naseobina Ajdosa, Suzebolu i Ahjolu (Pomorie), to se dogodilo ovako: Sultan je 769 (1367—68) g. zimu proveo u svojoj rezidenciji u Dimotiki, jer gradnja rezidencije u Jedrenu još nije bila dovršena. Kada su došli prolječni dani, sultan je po običaju zaželio da krene u pohod, sakupio je vojsku iz okolnih područja i razvio ratni bajrak za pohod u pravcu Ajdosa. Namjesnik Ajdosa nije imao vojske ni snage da se suprotstavi pobjedonosnom sultanu i predloži uslove nagodbe i predaje te zemlje bez borbe muslimanima. Odatle sultan krenu s vojskom prema polju *Karin ovasi* (قارن اواسی).⁵ I ta pokrajina na lak način dođe u vlast sultanovih zastupnika. Odatle pobjedonosnu zastavu podiže i krenu prema *Suzeboli*. Namjesnik (wali) Suzeboli-ja, uzdajući se u čvrstinu tvrđave u prvi mah odbi da se pokori. Sultanova vojska opkoli tvrđi grad (hisar). Nekoliko dana vojska mudžahida je napadala i svima nevjernicima postade jasno koliko su oni sposobni da se i dalje bore, zato prema razumnoj taktici nevjernika, namjesnik ovog mjesta zatraži zaštitu i prihvati podanički položaj. Konačno, ona pokrajina s hisarom bi predata islamskoj vojsci. Tamošnji namjesnik se svrsta u sultanske slugue, bi pomilovan i spasi se iz vrtloga propasti. Grad i tvrđavu predadoše muslimanskim eminima. Nevjernički vilajet dovedoše u podanički položaj i nametnuše harač. Odatle je sultan imao namjeru da se vrati

⁵ U ovom rukopisu ovako. Vjerovatno da u originalu stoji قاون اواسی
— Dinjsko polje.

u Jedrene. Pošto je carski dvorac u Jedrenama, ukrašen i dovršen, već bio osposobljen za stanovanje, ovom prilikom sultan je izvolio smjestiti se u dvorcu. U to vrijeme sultan se u prijestonici posvetio sređivanju državnih i vjerskih poslova. Godine 770 (1368—69) zimu je proveo u Jedrenama, primajući savjete učenjaka, imama i šejhova iz svoje družine. U to vrijeme rodio se četvrti car. Sultanu gaziji se ponovo pojaviše želje za osvajanjem kasaba i pokrajina *Krk Kilise* i on razape čadore oko njenih zidina. Vojska i narod tih krajeva pouzdaše se u zidine tvrđave i pružiše otpor. Sultan izdade naređenje da se neprijateljska vojska uništi. Za nekoliko dana pobjedonosna vojska zauze grad i tvrđavu. To područje u Rumeliji poput raja sa ugodnom klimom koje se odlikuje bogatstvom voća, plodova, pitkim vodama i lijepim djevojkama i mladićima, silom bi osvojeno i pade u ruke islamskih ratnika. Od mnogobrojnih djevojaka i momaka vilinske ljepote vojni logor je izgledao kao obećani raj. Od ostalog bezbrojnog ratnog plijena dobiše veoma bogate dijelove. Grad i pokrajinu očistiše od nevjerničke tmine i osvjetliše svjetlom islama. U četrdeset crkava tog barbarskog i tvrdoglavog naroda bilo je nastanjeno četrdeset pobožnjaka i boraca i dolaskom muslimana crkve su izbavljene iz okova onog zarobljenog vladara. Odatle islamska vojska krenu prema *Bunar-hisaru*. I ta tvrđava udarcima islamskih boraca bi sravnjena sa zemljom. Tvrđoglave nevjernike i odmetnike iz oba mjesta na jednom mjestu udarcem mača rastavi s glavom. U ono vrijeme kada su pobjedonosnim zastavama opkolili *Krk kilisu*, sultan je predao komandu nad jednim dijelom vojske uglednom vojskovođi (emiru) *Mihal-oglu* i poslao ga da opsjedne tvrđavu *Vizu*. U razdoblju kada se sultan bavio zauzećem ove kal' e i hisara, *Mihal-oglu* je opkolio tvrđavu *Vizu*, napadao je i njeno stanovništvo pritješnjavao. Nakon zauzeća ove tvrđave, i sultan je krenuo prema *Vizi*. Cio jedan mjesec vojska je vodila borbu. Kada je tekur i namjesnik (vali) *Vize*, postavši nemoćan da daje otpor i zbog toga što je izginula posada tvrđave, pao u očaj, zatraži od sultana da se preda uz oprost i zaštitu. Plemeniti sultan pokloni mu život i imetak, a tekur predade tvrđavu sultanovim zastupnicima i stavi se pod zaštitu muslimanskog cara. Ova kasaba *Viza* je veoma lijepo, privlačno i prostrano područje. Njene rijeke su ljepše od »vodé života«, a po okusu su pitke kao Eufkrat. Bašče i vrtovi njeni su privlačniji od rajskih vrtova, a nalaze se u brdovitom kraju na dva konaka hoda od Konstantinije (*Carigrada*). Između ovog mjesta i Jedrena su najljepša i najplodnija mjesta; to je, u stvari, okolina *Istambula*. Sultani su uvijek odabirali to područje za odmor i boravak za vrijeme ljetnih vrućina, jer u to doba šehar *Istambul* je bio u vlasti nevjerničkog cara i kasaba *Viza* je bila meta napada ovog vođe nevjerničkih vladara. Sultan je ovaj kraj povjerio na upravu svome slugi *Širmerdu*, koji je bio poznat među muslimanima po junaštvu i pridružio mu jednu grupu hrabrih ljudi da čuvaju granicu. Ova uzastopna osvajanja bila su uspješna. Poslije toga, sultan odluči da krene u prijestonicu

Bursu, a Lala Šahinu zapovjedi da krene u pohod protiv pokrajina *Samakov* i *Ihtiman* i da svu rumelijsku vojsku povede u ovaj pohod. Lala Šahin je, prema fermanu, sakupio svu vojsku i vojne zapovjednike u jedan logor i sa opremljenom vojskom krenuo prema tim krajevima. Kako je vojska morala najprije proći kroz tjesnac Kapludžu, a to je tjesnac čiji je najuži dio još u nevjerničko vrijeme bio utvrđen čvrstim zidom i u njemu je bila podignuta visoka kula, kao što se podiže u tvrđavama, to najprije odredi vojsku da zauzme »derbend«. Kako je moć muslimana bila veća nego što je mogla čvrstina zida da izdrži i da spriječi njihovu pobjedu, muslimani su jednim udarcem srušili čvrsti »derbend« i svu nevjerničku posadu uništili. Kada su uspjeli da prođu kroz »derband«, pojurili su prema Ihtimanskom polju i njegovoj okolini. Kako tamo niko nije imao snage da im se suprotstavi, sve stanovništvo se pokori i pristade da plaća harač. Odatle krenuše da zauzmu Samakov i okolinu. Kada su iz područja Ihtimana stigli do granice *Čamuzlu-polja* (بر حد صحرائی چموزلی), opaziše neprijateljsku vojsku kako ide u bojnim redovima prema Lala Šahinu, da bi obranila zemlju i oduprla se islamskoj vojsci. Nevjernička vojska je bila brojnija od islamske. U Čamuzlu-polju sukobiše se dvije vojske i na obje strane pogibe mnogo boraca. Iako je Lazova vojska bila izvanredno hrabra i pouzdavala se u pomoć i zaštitu pristaša u svojoj zemlji, islamska vojska, uz pomoć božju, odnese pobjedu, a nevjernička bi poražena. Lala Šahin se prvo spustio u pokrajinu Samakov i zauzeo tamošnja mjesta i njihovu okolinu. Kada su stanovnici ove pokrajine vidjeli da su svi krajevi izgubljeni, predložiše sklapanje mira sa islamskim borcima (gazijama). Svakako, po ustaljenom običaju, sultan ukaza pokorenim milost i odredi da svi podanici plaćaju harač. Da bi ih zaštitili od zala smutljivaca, tu postaviše iskusne povjerenike (emine). Lala Šahin se povratio iz zemalja koje je zauzeo i, prema carskom fermanu, šehar Plovdiv učini sjedištem pokrajine i svoje uprave. Odmah poslije toga, po običaju sultana-gazije, planirao je da opremi drugu vojsku za upad i plijen drugih krajeva. Na sve strane bilo je onih koji su tražili da pomažu islamskoj vojsci u borbama. Te zime Lala Šahin sa vojskom prezimi u šeharu Plovdivu. Prvih dana proljeća on krenu sa velikom vojskom da osvoji *Saružar* polje i mjesta u okolini njegovoj. To je područje ispod planine Rilje, koja je najveća planina u Rumeliji. Svaki kraj toga područja je podnožje planine koje podsjeća na crnilo mladeža na licu ljepotana. Pošto su se svi stanovnici ove uređene pokrajine (vilajet) pokorili muslimanima i, hoćeš-nećeš, pristali da plaćaju džizju i harač, Lala Šahin krenu sa vojskom i naredi noćni upad da oplijeni područje Sofije. U svanuće, u ovom bogatom kraju zadobiše ogromni plijen i mnogo robova i robinja, tako da vojska nije bila u stanju da to sve čuva. Iz tog pohoda vratiše se u svoj logor u šeharu Plovdivu, a vijesti o uspjesima i plijenu poslaše sultanu u prijestonicu Bursu. Uspjeh islamske vojske i ovakav dobitak dogodio se 722 (1870—71) godine.«

Dastan IX (str. 293—299)

O osvajanjima sultana-gazi koja su se dogodila od 773 (1371—72) do 776 (1374—75) godine u Rumeliji; o zauzeću pokrajine (vilayet) Konstantiniye od strane sultana lično; o zauzeću Sereza, Kavale, Drame, Zihne, tvrđave Borul, Iskene i Marulije koje je postignuto revnošću velikih vojnih komandanata (emira).

Nakon pristupa od četrnaest redaka, izlaganje u ovom dastanu teče na sljedeći način:

»Ukratko, godine 773 (1371—72) kada je sultan ponovo našao povod za polazak u vojni pohod na krajeve Rumelije i kada su neki vojskovođe, koji su na granicama nevjerničkih zemalja stalno boravili i bavili se ratovanjem, uporno tražili da sultan povede vojnu, sultan gazi odlučio da u proljeće krene iz Burse prema sjevernim krajevima Rumelije da ih osvaja. Neke krajeve u pokrajini Konstantin već je bio uspio da zauzme Lala Šahin, a interesi države i vjere nalagali su da se nastoji da se ta osvajanja upotpune i da svu ovu lijepu pokrajinu dovedu pod upravu sultanovih zastupnika. Kako je tih vremena bio gospodar (hakim) i namjesnik (tekur) pokrajine Bugarske Konstantin, koji se po bogatstvu i opremi te po vrlo pronicljivom rasuđivanju odlikovao među nevjerničkim vladarima, Lala Šahin nije imao moći da samostalno pođe protiv njega i da ga uništi. Iako je prije ovoga na jednu godinu (Lala Šahin) oplijenio pokrajinu Samakov i Ihtiman, još nije mogao da tamo naseli stanovništvo i podanike. Sultan je, da bi upotpunio ova osvajanja i svoju moć protegao na sve strane, krenuo u pohod. Prvo je pošao na zemlju (memleket) Kostantina koja se sada zove *Čustendil*. Taj kraj se nalazi u sredini Rumelije, opasan je velikim gorjem, pa je ulaz u tu pokrajinu vrlo težak. Što se tiče lijepih kasaba i gradova u tom području, ima ih mnogo. Od granice ove pokrajine, a to su Samakov i Ihtiman, do šehera Plovdiva ima dva dana hoda. Ogromna prostranstva u ovoj pokrajini su pogodna za konje i vojsku. Drugo mjesto u ovim krajevima je šehir i pokrajina *Sofija*, koja je bila vojni logor i u vrijeme nevjerničkih i islamskih vladara. Osim ovih, tamo je i kasaba *Ilidža*. Ono je mjesto puno voća, plodova i kuća. U ovim pokrajinama ima mnogo srebrnih i zlatnih rudnika. Čim je sultan krenuo sa pobjedonosnom vojskom na tu pokrajinu, Kostantin, koji je bio car i vladar ovih zemalja, saznajući za to, uzdrhta od straha da mu ne ode vlast i bogatstvo, danima se nije smirivao, a noćima nije spavao zbog toga. Savjetovao se sa državnim dostojanstvenicima, pa su došli do zaključka da nije pametno da se suprotstave sultanu-gaziji koji je pošao u ratni pohod, a koji je i vrstan ratnik i dobar strateg, jer boriti se sa ljutim lavom kao sa jednakim protivnikom, za pamet nije prihvatljivo. Svi velikodostojnici se složili sa ovim rezonovanjem i dadoše tome prednost nad ostalim mišljenjima. Kostantin dođe na misao da pošalje carske darove. Nakon što je pripremio

pristojne poklone, uputi se sultanskom prijestolu, te uz ostale poklone predade ključeve tvrđava i otvori sva vrata tvrdih gradova u znak potpune pokornosti sultanu. Kada je bio počašćen poljupcem od strane sultana očekujući carsku milost, prihvati obavezu da plaća harač i primi podanički položaj. Sultan i njemu, kao i ostalim vjernim slugama i podanicima ukaza milost, dobrotu i pažnju, nametnu harač njegovoj zemlji i vrati se u prijestonicu u Anadoliju.

Kada je sultan u prijestonici dozvolio borcima da neko vrijeme ostanu kod svojih kuća i po ustaljenom običaju pravedno vladao zemljom, iznenada stiže vijest iz Rumelije od namjesnika Vize da je vladar Konstantinije poslao jednu vojsku i oplijenio pokrajinu Viznu, koja se nalazi u blizini njegova područja. On se drznuo na ovu akciju uzdajući se u čvrstinu Istanbula i, zbog svoje velike nepromišljenosti i nesagledavanja posljedica, doveo sebe u opasan položaj. Svakako da se sultan rasrdio, odmah izdao ferman da se vojska sakuplja i prešao preko prelaza u Galipolju. Odatle se spustio u grad (šeher) Mogulkara, te razaslao fermane da se sakupe vojskovođe Rumelije. Prema fermanu kome se mora pokoravati, Lala Šahin i Evrenosbeg sa ostalim vojskovođama i vojskom susreli su sultana u okolini Mogulkare i pridružili mu se sa opremljenom vojskom. Kada su se sastala dva valovita mora — anadolska i rumelijska vojska — i kada su osmotrili mnogobrojne čete, sultan lično krenu da kazni tekura Konstantinije za njegovu drskost, a Lala Šahina posla da sa rumelijskim jedinicama zauzme grad *Karadjik* u nahijama Ipsale. Kad je sultan krenuo u nahije Istanbula da bi zauzeo tvrđave i utvrđene gradove u njegovoj okolini, prvo se spustio do tvrđave *Indžukez*, koja je na dan hoda od Istanbula i ovu tvrđavu je opsjeo sa bezbrojnom vojskom. Odmah je otvorio vatru na tvrđavsku posadu i za dva-tri dana zauzeo tvrđavu. Djecu zarobi, a odrasle i nepokorne mačem isiječe. Odatle se uputio prema *Čatalburgazu*, koji pripada području Istanbula. Zapovjednik tvrđave, upozoren i poučen slučajem odmetnika Indžukeza, odmah je predao tvrdi grad. U isto vrijeme dok je sultan ovako osvajao, Lala Šahin je zauzeo *Ferdžuk* i poslao radosnu vijest sultanu o pobjedi, a i sam krenuo sa pobjedonosnom vojskom na službu sultanu. U području Indžukeza bila je još jedna tvrđava koja je pripadala Istanbulu, a koja se zvala *Bulusa*. U to vrijeme kada se ova tvrđava nazvala *Tanri Yikdigi*, to jest božijom srdžbom srušena (ve be kahri hodaj mehdum est), sultan je krenuo da je zauzme. Petnaest dana je vodio žestoki boj, ali željena pobjeda se ne ostvari. Ovo dugo čekanje na zauzeće tvrđave i tvrdog grada vrlo je teško palo sultanu i on naredi da jedan dio vojske osvaja ovaj tvrdi grad, a sam krenu u ljetovaliste na obali Crnog mora. Tu odsjede pod jednim visokim drvetom i u hladu tog drveta je provodio časove odmora sa pratnjom. Poslije toga stiže glasnik od vojske koja je osvajala grad sa viješću da se onaj tvrdi grad srušio, a da je i stanje posade isto kao i stanje njihova grada. Sultan se toj vijesti obradovao te

naredi: 'Ovo drvo koje je sada moje boravište zovite *Devletlu kavak* — Sretna topola i uvijek tražite blagoslova od sretno sjene njegove.' To drvo je, blagoslovom sultanovim, sve do sada uspravno i zeleni se, a poznato je u narodu pod tim nazivom. Nakon zauzeća tvrđave, sultan poslao Lala Šahina da posadi tvrđave koji su ranije bili podanici zemlje (reijeti memleket) da nade i utjehe i svakoga ostavi u miru na svom mjestu, a tvrđavu je, kao što su bile potrebe zemlje, zauzeo. Raznovrsno bogatstvo i blago nevjerničkih prvaka, koje je bilo čuvano u ovoj tvrđavi, i ogromni plijen, dospjeli su u ruke vojske i sultanovih zastupnika (vukela). Svaki učesnik u opsadi, bio on prisutan ili odsutan, dobio je dio toga plijena. Tako se u istorijskim knjigama prenosi, prema predanju od dobrih ljudi, da je jednom vojniku iz tog plijena dopao pozlaćeni tas. On je od tog tasa, da bi ga sakrio i sačuvao od pohlepe drugih, dao da mu se napravi kapa i stavio je na glavu. Kada je jednom na raskršnici susreo sultana, sultan opazi na njegovoj glavi tu kapu i upita: 'Kakva je to kapa što si je natakao i zašto si je sakrio ispod čalme?' Kako je ovaj imao povjerenje u sultanovu plemenitu čud, on odmah skinu kapu i reče: 'Ova kapa je tvojom dobrotom (*ez devleti tu*) meni dopala kao ratni plijen. Ja sam je stavio na glavu da bih je sačuvao.' Sultanu se to vrlo dopalo i za njegovu iskrenost prema svome gospodararu pokloni mu tas. U velikom raspoloženju među državnim dostojanstvenicima izjavi: 'Kamo sreće da mogu mnogim iskrenim slugama na ovaj način kapu pokloniti i ovakvu im krunu staviti na glavu.' Dostojanstvenici predložiše: 'Ako sultan naredi, neka se zlatom ukrase bijele vunene kape koje nose odabrane sluge sultanove i neka se na njima izrade raznovrsni zlatni ukrasi.' Sultan naredi da se kape po tom prijedlogu zlatom ukrašavaju. Po mišljenju nekih istoričara, ovaj slučaj ukrašavanja i naziv kape 'iskuf' — datira iz tog vremena. Neki drugi, događaj sa kapom 'iskuf' — pripisuju sultanu Orhanu i princu Sulejman-paši, kao što je ranije spomenuto u dijelu knjige koji govori o Orhanu. Ovi događaji su se zbili 774 (1372—73) godine.

Kada je sultan u zimsko doba prestao sa vojnom i izvolio zimovati u prijestonici Jedrenama, odredio je i poslao Hajrudin-pašu, velikog vezira, da osvaja tvrđave i područja *Bor-ili*, *Iskene* i *Marulije*, koje su na zapadnoj strani Rumelije blizu obale. Spomenuti (Hajruddin paša) je bio učen čovjek i u učenosti nadmašavao je sve dostojanstvenike, ali u vojnim i ratnim poduhvatima Evrenos ga je pretekao. Dugo vremena je vojevao na ovom graničnom području i osvojio mnogo tvrđava i gradova. On je spomenutog (Evrenosbega) pridružio Hajrudin-paši i naredio da njima dvojici budu pod komandom druge vojskovođe i vojne jedinice. Kada su zajedno stigli do kasabe *Gumuldžine*, smatrali su za shodno da Hajrudin-paša tu ostane, a da jedan dio vojske sa Evrenosbegom pođe na tvrđavu *Bori* i *Iskete* ne bi li spomenutim planom uspjeli da osvoje ove krajeve. Kako je Evrenosbeg dobro poznavao prilike na tom graničnom području, a u komandovanju vojskom bio hrabar i mu-

dar, pametnom strategijom i planom osvoji obje tvrđave i njihovu okolinu. Sve podanike i stanovnike te pokrajine obradova dobroćinstvima i svakog ostavi na svome mjestu. Postavi čuvare i subaše u svim tvrđavama i mjestima. Poslije toga, kreneše prema tvrđavi Maruliji. Iako je tamošnji namjesnik bila žena po imenu Marulija, kojoj su savjetovali da sklopi mir i preda vlast, ona nije pristala. Oslanjajući se na to što je imala blisko srodstvo sa namjesnikom Sereza, odbila je da se pokori i povinuje muslimanima. Hoćeš-nećeš, opsjedoše njenu tvrđavu i grad i u više mahova su navaљivali na tvrđavu. Ta žena je pokazivala veliko junaštvo i nije odustajala od borbe. Kako se borba i opsada odulјila, a ni s jedne strane od nevјerničkih vladara i susjednih naroda nije pomoć stizala, u nevolјi i ona se prikloni miru i obeća da će predati tvrđavu i zemlju uz određene obaveze. Spomenuta tvrđava, koja je sada poznata pod nazivom *Avret hisar* (Zeningrad), dođe pod vlast muslimana. Iz ove pokrajine dođe mnogo bogatstva i ratnog plijena. Hajrudin-paša uze za sultana ono što je njegovo pravo, tj. jednu petinu robova i robinja lijepih kao mјesec, novaca i ukrasnih predmeta koji oči zapanјuju, povrati se u carski dvor i pokloni se utočištu svijeta, napuni carske riznice zlatnim i srebrenim novcem i raznim skupocjenim predmetima, a dvor utočište islama učini rajskim perivojem punim lijepih djevojaka i momaka. Ova srećna osvajanja dogodila su se god'ne 775 (1373—74) kada je i ova bogata pokrajina pokorena. U to vrijeme, božjom pomoću, u islamskoj vojsci saznalo se da je sultan gazi poslao jednog hrabrog vojskovođu (emir) po imenu Deli Balabana da, prije nego se Hajrudin-paša povrati, zauzme Serez i tamošnju tvrđavu. On je neko vrijeme opsjedao tvrđavu Serez, ali mu ne pođe za rukom da je zauzme. Kada se Hajrudin-paša povratio iz ovih krajeva i kad je vidio da bi Deli Balaban mogao doživјeti veliki neuspјeh u svojim poduhvatima, sultan posla Lala Šahina sa velikom vojskom prema Serezu. Lala Šahin, koji je pošao tamo, najprije zauze tvrđavu *Kavalu* i rudnik srebra koji se tu nalazio. Poslije toga je osvojio tvrđavu *Dramu*, a poslije toga pobjedonosnu zastavu razvio na tvrđavi pokrajine *Zihne*. Koji god je kraj (memleket) osvojio, postupao je sa tamošnjom rajom i stanovnicima blago i milostivo; svakoga je povratio i ostavio da mirno živi na svom starom mjestu; sve ljude u tim zemljama je zadovolјio i srce im napunio na najljepši način. Stanovnici iz okolnih i udaljenih krajeva zaželјeli su da dođu u islamsku zemlju. Poslije toga, krenu prema Serezu. Budući da su se svi krajevi bili pokorili sultanovim slugama i sve okolno stanovništvo pokazalo zadovolјstvo sa islamskom vјerom, namjesnik i narod Sereza takođe, hoćeš-nećeš, pristadoše na mir i otvoriše vrata pred muslimanima. Kada je zauzeo tvrdi grad Serez, odredio je da stanovništvo ostane u gradu i pokrajini na svojim ognjištima, nametnuo im harač i među njima uspostavio zakone pravde. Odatle se uputi da osvoji *Karaferiju*. U ovoj pokrajini sa svima napravi nagodbu prema zakonu o podaništvu i sve zadovolјi. Svim pokra-

jinama nametnu džizju i harač i postavi nosioce vlasti. Raznovrsni plijen u ovim zemljama sakupi i ono što je bilo najvrednije odredi u dio sultanu. Poslije toga se vrati na obaveznu službu sultanu. Ova osvajanja se završiše 776 (1374—75) godine.«

Dastan X (str. 299—302)

O pohodu sultana gazije na Srbiju i pokušaj Lazara da organizuje otpor sultanovoj vojsci; o osvojenju oblasti Niša i pristanku Lazara da daje trogodišnji harač, te o bogaćenju muslimanske vojske.

»[. . .] Ukratko, u proljeće 777 (1375) godine sultan gazi krenu iz prijestonice Burse prema Srbiji (مملکت سرف). U ovom pohodu, za razliku od drugih pohoda, njegov jedini cilj je bio steći božje zadovoljstvo i njemu se približiti. Nema sumnje, i ovaj put je iskusio više nevolja i teškoća na božijem putu i odmah u početku doživio više neželjenih događaja, prema riječima: Iskušenje je u prvom redu namijenjeno vjerovjesnicima, zatim bogougodnicima, a onda ostalim kako je koji bliži njima. Između ostaloga, svoga sina nasljednika, sultana Jildirim Bajezida, ostavio je da ga zastupa na prijestolu u Bursi, Timurtaš-bega je opunomoćio da čuva red i da Bajezida vaspitava, a on je sa mnogobrojnom carskom pratnjom i opremom i sa bezbrojnom carskom vojskom krenuo prema Rumeliji. U Galipolju je prešao preko mora i bez zastoja uputio se prema Srbiji, odlučan da uništi i iskorijeni Lazara (لاس اوغلی), vladara ove nevjerničke zemlje.⁶ Kada je onaj nevjernik doznao za sultanov pokret sa tako snažnom i bezbrojnom vojskom, postao je vrlo uznemiren i sa svojim izbezumljenim doglavnicima i državnici-
cima dugo vijećao o toj iznenadnoj nevolji. Složno su zaključili sljedeće: 'Suprotstaviti se tako brojnoj vojsci nije u našoj moći i boriti se protiv toga hrabrog cara nije u duhu sa razumom koji zahtijeva djelovanje upravljeno ka dobru i koristi. Najbolje je da svu zemlju ostavimo pustu, a stoku, pokretno imanje i stanovništvo da sklonimo na sigurna mjesta u visoka brda, da tjesnace utvrdimo, da puteve i prolaze na sve strane čvrsto branimo i da ni na koji način ne ostavimo ni komadić hrane. Kada tolika vojska dođe u pustu zemlju, pašće u oskudicu u hrani i drugim potrebama, a kad se približi zimsko doba, opet će se povratiti i rasuti i nakon toga svaki vojnik iz Anadolije u službi svoga sultana vratiće se u svoj zavičaj i svaki koji voli da uživa kreneće u svoj rodni kraj da se odmara. Tada ćemo svoju vojsku za njima poslati i (goneći

⁶ Bitlisi skoro redovito kneza Lazara naziva Las oglu — tj. Lazov sin, Lazović, a samo ponegdje ga naziva Las — tj. Lazar. Budući

je sasvim jasno da se radi o knezu Lazaru, mi ćemo svagdje u prevođu kazati Lazar.

ih) konak po konak svetićemo se za Jedrene, njegovu prijestonicu do temelje ćemo srušiti.' Tako su i postupili, svu svoju zemlju su opustjeli, što god je potrebno za život sve su uzeli, jer su stvarno znali da je sa ovakvom pobjedničkom vojskom nemoguće voditi borbu i da pomišljati na pobjedu u sukobu sa ovakvom vojskom znači samo zavaravanje i sanjarenje.

Sultan je sa velikom vojskom stigao u ovu zemlju i isukao svoj bojni mač iz korica protiv tvrdoglavih nevjernika, ali nigdje nikoga ne nađe na bojnopolju i ni na jednom mjestu ne zateče tragova ljudskog rada. Sultan je četiri mjeseca po tako pustoj zemlji hodao i zadržavao se, ali se niko ne pojavi iza vrata tajnih skrovišta. U sigurnoj nadi da će se ostvariti obećanje Kur'ana: 'Pravili su zamke, i Allah je pravio zamke, a Allah najbolje pravi zamke', sultan je umirio svoju pokolebanu misao. Ali, mnogi borci su zbog mnogobrojnih borbi, trajne oskudice i neimaštine, tjelesne slabosti, nastale zbog ishrane travom, pali u malodušnost i počeli se tužiti. Kako se zima bila blizu primakla a stanje slabosti i iscrpljenosti vojske se produžavalo, car je održao vijeće sa vezirima, emirima i članovima državnog vijeća o tome da bi našli rješenje ovoj teškoj nevolji, nesreći i malodušnosti boraca. Neki pametni emiri izložiše:

'Pošto se ovaj narod sklonio u visoka brda i zaštitio učvršćenim tjesnacima, pobjeda nad njima povezana je s velikim teškoćama, a dalje zadržavanje u ovim krajevima postalo teško; budući da Lazar posjeduje tvrđavu i lijep grad u blizini Smedereva koji se zove Niš u kojem ima vrlo mnogo životnih sredstava za vojsku, najbolje je da se uputimo tamo i da osvojimo tvrđavu Niš i na taj način bi izbacili islamsku vojsku iz teških neprilika i našli način da otklonimo teškoće, iscrpljenost, nestašicu hrane i potištenost i neraspoloženje pobjedonosne vojske, jer, sve dragocjenosti i bogatstva Lazarevog naroda tamo su sabrana; osvajanje srpske zemlje vezano je za osvojenje ove tvrđave.' Pošto je smatrao ispravnim ovo čvrsto mišljenje, sultan se odluči za ovaj plan i poče vršiti pripreme. I car i vojska bili su srećni zbog ove ispravne ideje i svi su se radovali osvojenju toga grada i zemlje punih plijena i bogatstava.

Kada je sultan stigao pod tvrđavu Niš, vidi da je puna mnogobrojnih blagodati. Koliko god je ovaj grad po utvrđenosti i čvrstini zidina bio najčvršće izgrađen grad u ovim krajevima, ali pošto su tamošnji upravljači smatrali da ova tvrđava nije na udaru islamskim borcima, ni posada je nije dobro čuvala. Svi su punili tvrđavu i grad raznom robom i hranom raje. Kada je tvrđava bila opsjednuta pobjedonosnim vojskama i kada je sultan svu svoju pažnju usredsredio na njeno osvajanje, vođene su velike borbe i mnogo ljudi pogibe na obje strane. Sultan se sjeti i jednog dana oglasi pljačku i grabež među vojskom. Tada borci, neki da bi se dograbio bogatstva, a neki da bi stekao zagrobnu nagradu, svim scem se ustremiše i sa svih strana navališe na tvrđavu. Nevjernici su

pokazali svu moguću požrtvovanost u odbrani ovog tvrdog grada i pritiješnjeni sa svih strana sve su bivali uporniji u odbrani.

Prema sudbonosnoj odredbi stvoritelja: 'Naša je odredba kada hoćemo da se nešto dogodi, kažemo: budi, i to biva' i kada su islamski borci uložili svu silu da osvoje tvrđavu, nevjernici koji su imali glavnu riječ, uvidješe da će izginuti među gradskim zidinama. Našavši se u bezizlaznom položaju i krajnjoj nevolji, bili su prisiljeni da odustanu od borbe. Islamska vojska silom zauze tvrđavu i razgrabi sve bogatstvo i plijen koje je iz okolnih krajeva sakupljeno i u ovoj tvrđavi pohranjeno. Djevojke i mladiće lijepe kao mjesec i djecu nevjernika zarobiše. Mnogo ratnog materijala, opreme i oružja dopade u ruke boraca za vjeru. Islamskoj vojsci se mnogo puta poveća ranija sila i snaga. Opskrba koja je prije osvojenja tvrđave bila svedena na neznatne količine i teško stanje, poslije ove pobjede, božjom milošću, postala je obilna.

Kad je vijest o zauzeću tvrđave stigla Lazarevim pristalicama i djelovala poput otrovne žaoke na njihovu zloćudnu dušu i kada su čuli pojedinosti o pobjedi i uspjehu sultanove vojske, na njihova bolna srca i nespokojne duše pao je strah i užasni očaj. Sumnje i nespokojstvo nevjernika pretvori se u opasnu bolest propasti srca. U njihovim pomućenim pametima stvori se misao da će ovo biti pobjedonosni uvod u niz uzastopnih pobjeda, da će to biti prethodnica vojske koja svijet osvaja i početak drugih sličnih nečekivanih događaja.

Zbog toga je Lazar sakupio na vijećanje sve pametne i ugledne prvake zemlje i komandante svoje vojske da bi našao najbolji način kontaktiranja sa sultanom, kao i način kako da traži zaštitu od njegove sile. Svi, i nadređeni i podređeni, bili su mišljenja da poslije ovoga treba zauzeti snishodljiv stav prema sultanu, stav traženja milosti i zaštite. Na osnovu ovog zaključka, poslao je ugledne izaslanike sultanskom prijestolu, sa carskim darovima, i pod silom onog što se dogodilo, izvinjavao se i tražio da ispravi učinjene greške. Da bi učvrstio veze iskrenosti, predanosti i podaničke pokornosti, prihvatio je da da trogodišnji harač i da ga odjedanput dostavi državnoj blagajni ne bi li se tako spasili neugodnog i ponižavajućeg položaja pobunjenika. Pristao je da svake godine daje carskoj blagajni 50 vukji srebra, a svaka vukja iznosi 400 dirhema, a u korist visokih državnih dostojanstvenika također se obavezao da daje toliki iznos i trogodišnji novac je položio. Kako je ova obaveza davanja (harača) i darova oraspoložila sultana, pristao je na sva traženja Lazara i svrstao ga u red ostalih vazalnih vladara-haračnika a njegovim sretnim namjesnicima učini čast da mogu na njegovoj strani da učestvuju u ratu. Što se tiče tvrđave Niša i pokrajine njegove, postavio je zapovjednike i posadu, a ostale krajeve predao na upravu Lazaru.

Kako su islamski borci bili već izmoreni od ratnih napora i odvojenosti od svojih domova, veoma su željeli i radovali se što idu svojim kućama. Nakon što svakom borcu dodijeli odgovarajući dio

ratnog plijena, dozvoli im da se vrate kućama a i sam je izvolio povratiti se u prijestonicu Bursu.«

Dastan XI (str. 302—304...)

O korisnim događajima koji su se sultanu desili između 778. i 783 (1376—77. i 1381—82) godine; o sultanovu pohodu na Šišmanovu zemlju, te o ženidbi sultana Jeldirim Bajezida.

Nakon deset redaka teksta uvoda, izlaganje se nastavlja ovako:

»Budući je sultan gazi-Muratu od svih potomaka bio najviše prirastao srcu princ Bajezid i bio njegov oslonac i desna ruka, on je najviše posvećivao pažnju njemu i razmišljao kako da ga dobro odgoji. Uvijek, kada je sultan gazi išao u ratni pohod u neku pokrajinu, određivao je ovog princa da ga zastupa na časnom prijestolu i na taj način dao do znanja javnosti da je za prestolonasljednika odredio toga svoga odanog nasljednika. Godine 777 (1375—76) sultan krenu iz prijestonice Burse u pohod protiv Šišmanove zemlje. Ovaj je bio jedan od velikih nevjerničkih vladara i moćni namjesnik u gradu Nikopolju i Silistri. Sultan je prešao preko mora i uputio se prema spomenutoj zemlji. Šišman je kao u groznici drhtao i svu raju i stanovnike svoje pokrajine pozvao na okup i otpor. Šišman je sa državnim prvacima vijećao kako da postupi u ovom događaju, te svoju vojsku i narod sakupi na jedan zbor. Nakon svestranog razmatranja, iskusni ljudi se složiše i odlučiše da po uzoru na Lazara, vladara srpskih zemalja i po uzoru na druge i on pripremi trogodišnji harač svoje zemlje i raznovrsne darove u znak podaništva i pokornosti i da to podnesu sultanu prije nego što on počne zemlju pustošiti, ne bi li svoje bogatstvo, čast i dostojanstvo spasili od iznenadne nevolje. On je postupio prema ovoj zajedničkoj odluci. Otišao je u susret sultanu i podnio mu podaničke darove prije nego što je on napao njegovu zemlju. Sultan se na ovaj postupak smilovao i ukazao mu pažnju više nego drugim njemu sličnim. Zbog toga što je iskazao pokornost i pristao na plaćanje harača, sultan ga je ostavio da vlada u svojoj zemlji i podario mu svoje obećanje za zaštitu i milost. Odredio je da u svakom bojnom pohodu učestvuje u islamskoj vojsci sa svojom vojskom i ljudima i da se uvijek pokorava sultanovim naredbama. Nakon utvrđivanja ugovora i nakon što je nagradio Šišmana milošću i oprostom, sultan se iz tog pohoda vratio na zimovanje u prijestonicu Jedrene. Boraveći u ovom zimovalištu u Rumeliji, ustanovio je više vjerskih i državnih zakona. U prvom redu udostojio je uglednog komandanta Timurtaša da samostalno upravlja u zemljama Rumelije sa titulom vrhovnog komandanta (meliku-l-umera). Zbog vjerske gorljivosti i savršene sposobnosti u komandovanju i rukovođenju vojskom i pridržavanju vjerskih zakona u ratovanju, te spremnosti da se žrtvuje za vjeru u ratu koju je po-

kazivao, bio je dostojan ranga vojskovođe. Neka pravila koja su i sada na snazi u carskoj vojsci, djelo su uprave Timurtaša; mnogi načini komandovanja koji i danas važe, plod su njegove oštroumnosti. Prije svega, način mobilisanja brojne vojske u Rumeliji iz redova nevjernika ovih krajeva njegovo je djelo, jer ta je vojska u pohodima sultana bila nužna. Tako je ustanovio vojsku koja je sada poznata pod nazivom *vojnučka vojska*. To su hrišćani-štićenici, koji se nalaze unutar islamske zemlje. To su oni koji su nekada davno, prije pojave islamskog naroda, išli u vojne pohode, a sada su svoje ratničke sposobnosti i hrabrost prenijeli u redove islamske vojske; jer, njihovom karakteru veoma teško pada podanička podređenost. Za borbu sa nevjernicima veoma je korisno da ova grupa (džemat) bude vojska. Ova pouzdana vojska je određena da čuva oruđe i opremu carsku, kao što su carska skladišta, arsenali, konjske staje i tome slično. Kako je ovaj način u doba kada je Timurtaš bio komandant bio dobro primljen, od toga vremena do sada iz svih krajeva Rumelije stalno je upisivana u deftere vojska iz spomenute grupe (taife). Njihovi poljoprivredni proizvodi svuda su oslobođani od ušura koji je određen da bude kao stalna plaća i naknada za njihovu službu.

Jedno mudro pravilo i vojni zakon koji je donio bio je ustanovljenje vojske *sipahi oglani* koji su određeni kao specijalne sluge (vojska). Pošto je islamska vojska regrutovana na dvor ovih borbenih sultana iz raznih krajeva i naroda kao što su Arapi, Perzijanci, Turci i Dejlemi, oni su prema svojoj hrabrosti postizali i dostojne položaje i odgovarajuće plaće. Zbog toga što su u bojama protiv nevjernika ili u drugim iskušenjima vremena ginuli (bogu se približavali), iza njih je ostajalo maloljetno ili odraslo potomstvo. Iskustvo je pokazalo da je ovo potomstvo ostajalo bez stalne opskrbe i očinskih posjeda (ikta'), a to je u suprotnosti sa šerijatom i čovječnošću. Zbog toga što bi oni mogli možda dospjeti do očevog ranga ili, prema svojoj sposobnosti, čak i više, ovoj grupi je u bojnim redovima određeno mjesto u blizini sultanske zastave. I mnogo sličnih zakonskih propisa i odredaba vlasti preneseno je od Timurtaša. Uistinu, svaka od ovih mjera je ubjedljiv dokaz njegove vojničke i državničke sposobnosti.

Ukratko, kada su ratne potrebe rumelijske vojske bile doveđene u red na pametan način i velikim nastojanjem Timurtaš-bega, sultan gazi je uspješno okončao pitanje ratnih potreba i vojske iz raznih krajeva. Svakom svom velikom slugi ukazao je razne časti i blagodati, a potom krenuo u prijestonicu Bursu...«

Dastan XII (str. 311—315)

O uspješnim sultanovim osvajanjima u periodu između (7)80 (1378—79) i 786 (1384—85) godine; o početku osvajanja anadolskih gradova *Beg-šehri*, *Seyidi-šehri*, *Yalwağ*, *Qara-ağaç* i *Isparta*; o zauzeću gradova *Manastira*, *Prilepa* i pokrajine *Qarli-ili* u Rumeliji.

Nakon kratkog uvoda i kazivanja kako je sultan kupoprodajom došao u posjed u naslovu spomenutih gradova u Anadoliji, izlaganje se nastavlja kako slijedi:

»[...] Godine 784 (1382), po ustaljenom zakonu i po urođenoj prirodi, vođenje ratova okupiralo je njegovu svetu misao i on zbog nekih razloga odluči da napadne gradove *Manastir*, *Prilep* i njihova područja u Rumeliji. Fermanom kome je svijet dužan da se pokorava, glavnom komandantu u Rumeliji Timurtaš-begu bi naređeno da sakupi svu vojsku iz rumelijskih pokrajina i da je brzo dovede u te krajeve, da područja navedenih krasnih mjesta očisti od nevjernika i licemjera i tamo podigne zastavu šerijata.

Timurtaš beg je, prema carskom nalogu i s namjerom da ojača islamsku vjeru, krenuo u borbu u spomenute krajeve i sa vrijednom vojskom islamskih ratnika uputio se da osvoji ove uređene gradove. Najprije se spustio do grada *Prilepa* i sa vojskom opsjeo gradske zidine. Posada spomenutog grada podnese razumne uslove, zatraži mir i zaštitu, te grad i tvrđavu predadoše. Odatle je Timurtaš sa velikom vojskom krenuo na grad *Manastir* i ovaj grad opkolio. Neko vrijeme provede pod gradom i u derbendu (tjesnacu), ali mu uopće nije uspjelo da ga zauzme. Timurtaš je svaki dan prebacivao i prigovarao borcima zbog odgađanja i odugovlačenja u osvajanju ovog grada dok konačno, uz veliko zalaganje i pobjedonosni trud, i ova oblast, pod udarcem osvajačkog mača islamskih boraca, ne pade u muhamedanske ruke. Sav ovaj krasni grad utonu u svjetlo muhamedanske vjere i mujezin oglasi putem ezana božji zakon da se zabava i nedozvoljeni poslovi zamijene onim što je dozvoljeno. Kad su tvrđava i grad *Manastir*, koji bijaše privlačan i lijep šehar u ovom dijelu Rumelije, a njegova okolina puna raznovrsnih bogatstava, došli u krug islama i postali područje muslimana i kada je islamskim borcima dopao ogromni plijen, krenuli su odatle da osvoje pokrajine *Špat* (اشبات) i *Karli-ili*. Stanovništvo ove pokrajine brzo se pokorilo i predalo i svi su prihvatili da daju džizju i harač. I ovu pokrajinu očistio je od pritiska protivnika, pridodao je *Manastiru* i *Prilepu* i uspostavio islamske ustanove prema zakonu, kao što je u drugim islamskim krajevima. Odatle je sa pobjedonosnom islamskom vojskom krenuo prema gradu *Solunu* i krajevima u njegovom području. Kroz dva-tri dana koja je proveo u uzastopnim i neprekidnim borbama i napadima na zidine, Timurtašbeg je ispitao stanje ovog tvrdog grada i naroda i doznao da zauzeće grada prelazi njegove mogućnosti i snagu i da se osvojenje pokrajine može očekivati nakon dužih obimnih priprema. Vojska islamskih boraca pretrpjela je velike teškoće u borbi oko *Manastira* i *Prilepa* i za vrijeme njihove opsade iscrpla snagu. Zato Timurtaš napusti zidine *Soluna*, a okolna područja pozva da slijede islam i da se pokoravaju carskim naredbama. One koji su pokazali spremnost na poslušnost obradova i udobrovolji sigurnošću i zaštitom. One koji su pokazali tvrdoglavost i nepokornost njih je

iskorijenio, oplijenivši im domove i tako glas svoje sile i hrabrosti raširi po svim krajevima Evrope.

Kada je ponovo sultanu-gaziji iskrsnuo povod za kretanje u borbu, godine 785/1383. on je iz prijestonice Burse krenuo u namjeri da osvaja nevjerničke krajeve Rumelije. Vođen silnom željom rata, prešao je preko mora i stigao u prijestonicu Jedrene. U vijećanjima i savjetovanjima sa članovima državnog vijeća i ajanima vodio se razgovor o borbama protiv nevjernika i susjednih vladara. Svaki nevjernički silnik je bio osuđen na uništenje. Mišljenja članova vijeća i rasuđivanja sultana složila su se u ovom važnom zaključku. Među moćnim i uglednim nevjerničkim vladarima u susjedstvu, osim vladara Bosne i Albanije, nijedan nije ostao, a da nije postao sultanov haračnik.

Sultan je osjećao potrebu da i njih sam, lično, pokori. Ali pošto ove dvije zemlje, zbog teškog pristupa, udaljenosti, jakih tvrđava (gradova) i hrabrosti stanovnika ne spadaju u onu vrstu zemalja protiv kojih treba da krene pobjedonosna zastava sultana odjednom, treba da se duže vrijeme iznenadnim jakim napadima obavi posao osvajanja i pokoravanja ovih zemalja i krajeva i da i one poput drugih nevjerničkih zemalja s lakoćom dođu u vlast islama. Situacija je nametala potrebu da te godine sultan sjedi na svom prijestolu, a da nekoga od svojih odabranih starih slugu koji su više puta isprobani u teškim nevoljama izabere i da svake godine određuje i šalje vojsku na jednu od ove dvije zemlje. Borcima neka podstrek za borbu bude to što će im dozvoliti da plijene i pustoše zemlju.

Na osnovu toga sultanove prethodnice su se smjestile u ovoj oblasti. Timurtašbega naimenova da sa odgovarajućim brojem iskusnih boraca i vrsnih konjanika krene u borbu protiv Arnauta i odmah mu za to izdade ferman. Timurtaš je krenuo prema Albaniji, gdje je počeo da osvaja neke tvrđave, a vojnicima je naredio da plijene i pljačkaju zemlje. On je lično sa izvjesnim brojem boraca učestvovao u osvajanju kula i gradova. Iako su teškoće u ovoj zemlji veće nego što se može iskazati i napisati, moć i pobjedonosni uspjesi islama su veći nego što se može braniti i odbijati sabljom i tvrdim gradovima. U svakom slučaju uz blagonaklonost sreće i požrtvovanost ljudi, prema izreci: 'Požrtvovanost ljudi valja brda', mnoge tvrđave i tvrdi gradovi s lakoćom se pokoriše i padoše u ruke muslimana. Logor islamskih boraca postade od zarobljenih djevojaka i mladića poput raja, jer, prema proučavanju i posmatranju raznih nevjerničkih slojeva, grupa i plemena raznih krajeva, po ljepoti i privlačnosti arnautskoj mladeži nema niko ravan. Svaki borac dobi u vlasništvo po više ponosnih ljepotica, a s lijepim mladićima koje su zarobili, uspjeli su da od nevolje u pogledu imovine i ljudstva naprave pravo bogatstvo.

Od ogromnog bogatstva i plijena, koje su zadobili u nekim osvojenim tvrđavama i gradovima, upisali su sultanu petinu živoga roblja — robinja i robova. Većini vladara ove zemlje nametnuli

su harač i izvršili veliki prodor u sve krajeve i mjesta ove zemlje. Prolaze i prelaze u ovoj zemlji koji su bili zatvoreni raznim teškoćama, otvoriše da bi islam lako ulazio. Po želji svih vrati se s pobjedonosnom vojskom u zimovalište na službu sultanu. Mnogo ključeva od tvrdih gradova, bogatstva, plijena i živog roblja predadoše u carsku riznicu.

Sva vojska i sultanovi emiri proveli su zimu u zimovalištu, a poslije toga bili su u Jedrenama na službi sultanu radi okončanja svetog rata i osvajanja većine nevjerničkih zemalja. Kada je došla divna sezona proljeća, sultan gazi je pristupio opremanju ratnika za osvajanje vilajeta Bosne i vilajeta Hercegovine. Pobjedonosnu vojsku je sakupljao s raznih strana. Ponovo za komandanta postavi istog vojskovođu, mudrog osvajača Timurtaš-bega i svu vojsku Rumelije i Anadolije stavi pod njegovu komandu. Timurtaš je, prema fermanu, krenuo s vojskom u sveti rat. Kako je vilajet Bosna bliža od Hercegovine, on je pošao preko Albanije i gdje god je stigao, plijenio je i pljačkao. Neke tvrđave koje su bile na prolazu je opsjeo i borbom zauzeo. Kada su većinu krajeva oplijenili i opljačkali, krenuli su odatle prema Hercegovini. I ovu zemlju su popalili i opljačkali i bezbrojno bogatstvo zadobili. Vrijednost robova i robinja ovih dviju zemalja, Bosne i Hercegovine, zbog njihove tjelesne ljepote i lijepih duševnih osobina, bila je velika i oni su cijenjeni među svim nevjerničkim narodima. Zarobljenike ovih krajeva uvijek šalju na prodaju u jedanaest raznih zemalja. Nekoliko hiljada zarobljenika iz ovog vojnog pohoda uvršteno je u pobjedonosnu islamsku vojsku. Pobjednici, emiri i vojskovođe su se vratili sa velikim dobitkom i u Jedrenama im je ukazana čast da poljube prag sultanove grobnice. Poslije povratka vojske, pokrajinski gospodari i vladari iz Bosne i Hercegovine poslali su izaslanike na sultanov prijesto i obavezali se da svake godine plaćaju harač.«

Dastan XIV (str. 318—320)⁷

O zauzeću lijepog grada Sofije u svetom ratu koji je vodio Balabanbeg sa blagoslovima pobjedonosnog sultana; o načinu hvatanja vladara i tekura ovog mjesta zalaganjem i ispravnim planom jednog od islamskih boraca i uz pomoć pametno napravljenog plana.

»Nakon borbe muslimanske vojske i pobjeda i uspjeha i nakon mnogih osvajanja islamskih boraca u ratu, sultanu gaziji je uspijevalo, na način kako se rijetko događa, da svakodnevno osvaja po neku zemlju ili pokrajinu. Postepeno, sve nevjerničke tvrđave i gradovi padoše u ruke islamske vojske. Od onog dana (datuma)

⁷ Dastan XIII ne govori o događajima na Balkanu i stoga je ovdje ispušten.

kada je Lala Šahin preko grada Plovdiva, plijeneći i pljačkajući grad i okolicu, krenuo na nahiju Sofije, stalno je držao u strahu stanovništvo ovog vilajeta koje se bilo odmetlo i nije se pokorilo. Sve stanovništvo nevjerničkih tvrđava i gradova, posebno rumelij-skih, uhvatio je strah zbog upada vojske i pljački, pa se držalo na oprezu. Među upornim nevjernicima bio je tekur grada Sofije koji je zbog toga danonoćno, jutrom i večerom, čuvao svoj tvrdi grad i uz pomoć i podršku vladara Srbije kovao plan za borbu protiv muslimana.

Iako su islamski borci bili opustošili područja Sofije, nisu mnogo obraćali pažnju da osvoje i grad i tvrđavu. Oni su više težili da podvlaste cijelu ovu prijatnu pokrajinu. Svi su mislili i kovali planove da unište tekura, vladara tih krajeva, da se na bilo koji način domognu (da zadobiju) ove divne i poput srca velikodušnih ljudi bezbrižne zemlje, zbog toga što je bila velika potreba velikom vojskovođi sultanu u Rumeliji, da pod svaku cijenu dođe u posjed Sofije i njenih okolnih područja. Zbog prostranih ispaša, pitkih i mnogobrojnih izvora i napajališta, zbog bogatstva u hrani za tovarne životinje, zbog mogućnosti za trajniji boravak vojske u proljeće i ljeto, ovo područje je predstavljalo vojni logor ovih krajeva. Ovo područje se odlikuje i izdvaja među drugim krajevima Rumelije po svojoj blagoj i ugodnoj klimi. Po starom zakonu i običaju sultana, pitanje opremanja vojske iz raznih krajeva ove zemlje spada u nadležnost glavnog komandanta. U stvari, ono što je autor vlastitim okom vidio, to svojom rukom piše i objašnjava, a to je da ovo područje predstavlja rascvjetali i nasmiyani ružičnjak u perivoju pravde i dobročinstva osmanskih sultana, a posebno sadašnjeg sultana, da Bog ovjekovječi njegov hilafet nad pripadnicima islama. Njegova ljepota i rascvjetalost je kao ljepotice koje slične mjesecu. To je jedan proplanak u predjelima rajske ljepote (مرغزاری است میان باغ جنت مکان). Njegovi bregovi i doline rijeka su kao vitke ljepotice. Privlačnost i čar njegova predstavlja obećani raj. Njegov očaravajući prostor je slika željenog prebivališta i obećane domovine. Raznovrsna prirodna bogatstva i blagodati ovog kraja u hrani i piću, za ljude i životinje, obilne su poput blagodati obećanog raja. Obilje raznovrsne hrane u ovom rajskom kutku i za stara i za mlada je poput obilja u rajskim baščama. Zbog njegovog umjerenog podneblja sve tamošnje stanovništvo je naklonjeno dobroti i poštenju. Poznati su po blagoj naravi i milosti prema siromasima i nevoljnicima, pa su njihove kuće postale utočišta beskućnika. Uz to ljepota njenih planina i polja, draž i krasota pejzaža i blagoslovljenih predjela je takva da je po ljepoti svoga položaja, potpuno slično gradu Hemedanu i planini Elvend u Iranu. Čistoća planinskih vrhova u području Sofije podsjeća na prijatno područje grada Tebriza i planine Sehend.

Jedan zanimljiv slučaj u vezi sa zauzećem Sofije i okolnih područja u doba sultana gazije i u vezi s borbama muslimana je ovaj: jedan čovjek koji je u to vrijeme bio poznat kao vrlo vješt

u lovu na zvijeri i ptice pobjegao je od muslimana i otišao vladaru Sofije. Neko vrijeme je ostao kod njega i za to vrijeme ga je pratio u lovu. Jednoga dana u lovištu pošli su zajedno tragom jedne zvijeri, a slugama i pratnji je naređeno da izostanu. Kako je onaj sokolar bio vrlo mlad, čvrste građe i snažan, a njegova misao i srce u pogledu prave vjere čisti, iznenada skoči i tekuru sveza i ruke i noge, stavi ga na konja i brzo povede u pravcu Plovdiva i tako ga dovede u islamsku vojsku. Na taj način on opet steče povjerenje među muslimanima, a po ugledu i poštovanju veliko preimućstvo nad sebi ravnima. Jer, on je donio islamskim borcima ključ za osvojenje Sofije i time podstakao borce na silnu želju da osvoje Sofiju. Islamska vojska je, svakako, povelala sa sobom vladara te pokrajine i pomoću tog pametnog plana njima su predali šehar i tvrđavu i ova pokrajina, sa svim ljepotama, dođe pod vlast islamskih boraca. Vojskovođa pobjedonosne vojske, ugledna ličnost kod sultana gazije, koji je ovu zemlju zauzeo, pokazao je veliko nastojanje i brigu za njeno podizanje i sređivanje. Sada je to područje predstavljalo logor islamskih boraca i služi uvijek kao logor glavnog sultanovog komandanta koji je ujedno prema zakonu i valija ovog divnog grada i njegove okoline.«

Dastan XVI (str. 328—333)⁸

O pobuni Lazara protiv sultanovih zastupnika nakon povratka pobjedonosne sultanove vojske iz pohoda na Karaman; poraz islamskih boraca u pohodu Lala Šahina na Lazarovu zemlju; o izdajničkim pripremama ovih grešnih nevjernika za pohod protiv vezira Ali-paše; o uspjehu (Ali-paše) u osvajanju tvrđava i gradova ovog zlikovca.

»Uvijek kada je car boraca za vjeru, sultan gazi Murat, molio za uspjeh i pomoć od iskosneke sreće, ukazale bi se milosti potpune pomoći sultanu gazi-Muratu, i to bi bilo uzrokom da njegov carski ugled dostigne visoki stupanj. Među znakove božje pomoći i povećanja trajne sreće spada i ovo: godine 789 (1387) u mislima sultana pojavila se istinita misao Kur'ana: 'Ne prihvatajte nevjernike za prijatelje umjesto vjernika', a u vezi s jednim događajem toga nesigurnog vremena i kada se povodom sakupljanja sredstava za vođenje rata pojavi pometnja i nespokojsstvo u srcima vjernika i zbog nepokornosti i nezahvalnosti nekih nevjerničkih vladara-haraćnika koja se ranije pojavila. Ali, taj nered njihov prouzrokovao je potpune pobjede [...]. Suština i smisao ovoga izlaganja je u sljedećem: u karamanskom pohodu sultana je pratilo 2.000 oklopnika Lazarove vojske i kako su oni u svakom pogledu činili usluge

⁸ Dastan XV se ne odnosi na događaje na Balkanu pa je zato ovdje izostavljen.

i pokazivali samoprijegor, nakon pobjede nad gradom i nahijama Konje, taj odred nevjernika, zloupotrebljavajući svoje dobre usluge i svoju odanost, počinio je razna nasilja i štete nekim muslimanima ovih krajeva. Ali, sultanove osobine su bile milost i pravednost, pa iako se nasilje prema neprijatelju zbog mržnje, po vojničkoj prirodi smatralo poželjnim, ali on, zbog očuvanja prijateljstva sa muslimanima i zbog potpune carske milosti prema svakom, nije pravio nikakve razlike u pažnji i zaštiti ove raje i raje svoje zemlje. Zbog svoje carske brige, on je mislio na zaštitu svih ljudi i zemalja. Zbog toga su neki nevjernici i vojnici Lazarovi, koji su bili počinili veliko nasilje nad muslimanima, pohvatani radi pravednog kažnjavanja. Zbog pravde prema uvrijeđenim i onim koji su pretrpjeli nasilje i nepravdu, neki su zadavljani, čak i obješeni. Nema sumnje, od ove uvrede i paniženja koje su doživjeli i ovdje iskusili, stara iskonska zloba i neprijateljstvo ovih mnogobožaca i prokletih nasilnika, u danima kada su se nalazili na službi uz carsku vojsku, bila je prikrivena i pritajena, i u njihovim srcima stvorilo se neprijateljstvo. Kada se sultanska vojska povratila iz karamanskog pohoda u carsku prijestonicu, svakom vojniku, a naročito Lazarovim vojnicima, sultan je izvolio dati dozvolu da idu u svoja mjesta. Onaj nesrećni odred vojske je, nakon povratka sa pohoda, svom caru Lazaru dvolično i sa mnogo dodavanja dostavio vijesti o sultanovim kažnjavanjima. Tako su raznim objedama i smutnjama odjednom Lazarovu pamet sasvim okrenuli od vazalske pokornosti i davanja harača i naveli ga da se odluči na nepokornost i pobunu, pa su i među one koji su bili vojskovođe i saradnici muslimana ubacili veliku smutnju. Tako je Lazar prekinuo ugovor i pokornost, podigao vojsku i krenuo u namjeri da opustoši islamske krajeve. Neke pokrajine islamskog cara su opljačkali i razne druge štete i uvrede nanijeli i otvoreno iz svoje zemlje stalno vojsku u boj vodili.

Kada je sultan pouzdano saznao o ovim nasiljima i Lazarevoj pobuni, u prvom redu smatrao je svrsishodnim i pametnim da odmah Lala Šahina sa 20.000 konjanika, pravih ratnika, kao jurišni odred u forsiranom galopu uputi u borbu na neprijateljske zemlje, da ne dopusti da nevjernički vladari u povodu ovog sukoba stupe u savez i prijateljstvo jedan s drugim.

Kada je bilo riješeno da sultanska vojska krene u borbu i kada se Lazar od toga uplašio i zabrinuo, u nevolji zatraži pomoć od uglednih nevjerničkih vladara. Sa kraljem Bosne, koji je bio jedan od najvećih susjednih vladara, stupio je u pregovore i savjetovanja o ovom događaju i od njega zatražio pomoć u ljudstvu. Uvode svojih pisama je ukrašavao svim mogućim izrazima ponižnosti. Vladar Bosne se odazvao njegovim molbama i udovoljio mu, ali mu je zbog ranije poslušnosti i davanja harača sultanu uputio mnogo ukora i prigovora. Što se tiče pomoći, dao mu je mnogo obećanja i utjehe koreći ga zbog toga što je on prvi među hrišćanskim vladarima i carevima odmah primio na sebe ružno

poniženje i pokorio se muslimanima, te i ne gledajući na ugled hrišćanske vjere pokorio se i zaključio ugovor o podaničkom (vazalnom) odnosu prema muslimanima. Ali, ako mu je potrebna vojska, rekao je, svi mi, hrišćanski vladari, složno ćemo ti ukazati pomoć i na dan borbe svi mi susjedni vladari dovešćemo u pomoć regularne čete.

Kada je između Lazara i kralja Bosne zaključen ovaj savez i dogovor, i jedan i drugi je počeo da zavodi sultanove haračnike i ovaj krug (lanac) među nevjernicima potpuno se zatvori. Oni su svoje mišljenje i dogovor izložili pred svima istovjernicima. Svoja razmimoilaženja u pogledu neprijateljstva i licemjerstva prema islamskom caru su usaglasili.

Među vladarima haračnicima bio je i Šišman, namjesnik u Janboli, Nikopolju i drugim oblastima. On je dugo vremena izjavljivao da je pokoran sultanu i pokazivao se kao iskreni pouzdanik. Kada je vidio da su se nevjernički vladari složili i udružili, i on je pristao uz njihovo mišljenje. On se, shodno svome porijeklu i svojoj prirodnoj sklonosti, pridružio ovim nevjernicima u pobuni, smutnji i neredu. Isto tako i vladar arnautskog Skadra, koji je između ostalih pograničnih vladara dugo vremena bio stalni sultanov haračnik, zbog susjedske bliskosti, iste vjere i porijekla, čuvao je prijateljske i susjedske odnose sa kraljem Bosne, a iz straha da ne izgubi vlast i bogatstvo pokoravao se sultanu i javno i formalno poslušno se držao. Međutim, saobrazno svojoj prirodi i licemjerju, Šišman je u smislu sadržaja kur'anskih riječi: 'Kada susretnu one koji vjeruju, oni izjave: I mi smo vjernici; a kada su nasamo sa svojim zlim duhovima, oni im vele: Mi smo s vama a njima se samo pretvaramo i ismijavamo ih' — u ovom savezu nevjerničkih izdajničkih vladara skrivao savez sa svojim istovjernicima i samo formalno se prikazivao i izjavljivao da je na strani sultana. Kada su se nevjernici okupili i kada je Lala Šahin krenuo sa islamskom vojskom, vladar Skadra je formalno okrenuo lice od njihova saveza i naoko iskreno pristupio i stavio se na raspolaganje sultanu. On se, uistinu, dodvorio čistoj i neprevrtljivoj čudi sultana i, pokazujući savršenu prepredenost, mnoge je na izgled korisne prijedloge, u vezi sa planom slanja islamske vojske i Lala Šahina, sultanu sugerirao i preuzeo na sebe obavezu da bude vodič sultanove vojske i da za odmazdu vilajet Bosnu sa islamskom vojskom upustoši. Sultanu se ova 'iskrenost' njegova dopala, i njegov plan pustošenja, uništavanja i ponižavanja nevjernika izgledao mu je prihvatljivim, pa njega sultan i odredi da predvodi islamsku vojsku i da prati Lala Šahina. Njega su postavili kao komandanta prethodnici vojske u Bosnu.

Što se tiče ovog sultanovog pouzdanja i povjerenja (u vladara Skadra) i bezbjednosti islamske vojske od tajne izdaje i prevare ovog đavolovog zastupnika, obistinile su se mudre riječi Kur'ana: »Oni koji iščekuju i drže se po strani od vas, pa ako vi uz božju pomoć postignete pobjedu, reći će: 'Pa zar mi nismo bili

uz vas?!' A ako nevjernici postignu uspjeh, oni će reći: 'Zar se mi nismo o vama starali i branili vas od pravovjernih?'« Takvo je i iskazivanje ljubavi i spremnosti ovog prokletog dvoličnjaka da predvodi islamsku vojsku u pratnji Lala Šahina. Kada je uveo islamsku vojsku u vilajet Bosnu i ličnim primjerom naveo islamske borce na pljačku, odmah u početku su mnoga mjesta i sela toga vilajeta opljačkali i mnoge djevojke i mladiće zarobili. Mnogi nepokornici i vojskovođe su pohvatani i povezani. Zauzeti oko sakupljanja raznovrsnog plijena, potpuno su zanemarili da prate šta se događa s neprijateljima i vjerolomnim dvoličnjacima. Nema sumnje da i Lala Šahin sa 1.000 ljudi nije se nalazio na jednom mjestu, i tu je svaki vojnik bio utonuo u misli oko bogatog plijena. A bosanski kralj, prema ranijem dogovoru sa vladarom Skadra, čekao je zgodnu priliku i stalno priželjkivao i iščekivao ovakvu neopreznost islamskih boraca, te sa 30.000 sposobnih ljudi iskoči iz zasjede. U ovoj prilici kad je vojska bila razbacana, niko nije priskočio Lala Šahinu u pomoć. Oni su navalili na malobrojnu islamsku vojsku, zametnuli boj i za jedan čas uništili ovaj odred islamske vojske. Kako su prolazi za vojsku bili vrlo uski i dobro utvrđeni, a prostor za borbu (mejdan) vrlo malen, islamska vojska je za jedan tren pretrpjela poraz, Lala Šahin se sa hiljadu muka sam izvukao iz opasnosti, a mnogi islamski borci su postigli čast mučenika. Tako je od 20.000 islamske vojske samo 5.000 vojnika sa hiljadu lukavstava i domišljanja iznijelo žive glave. Ovako islamske junake i iskusne borce na bojnopolju zadesi nevolja nesigurnog vremena i pogodi ih podvala prevrtljivih i lukavih neprijatelja.

U to doba je sultan na Jenišeirskom polju u nahiji Bursi bezbrižno sjedio i sretne časove provodio uspostavljajući mnoge nove ženidbene veze. Tako je on uspostavio bliske i prisne odnose sa vladarem (vāli) Konstantinopolja, koji je bio car najdrevnije carevine — Vizantije, kome je priznato preimućstvo i prioritet među nevjerničkim vladarima po tome što je posjedovao i nosio carsku krunu i po ugledu svom i svoje dinastije. Odlučio je da tri njegove kćeri odjednom vjenča za sebe i svoja dva sina. Zbog ovog slučaja, nekoliko dana je (sultan) bio zauzet zvaničnom svadbenom gozdom zaboravivši na poslove i probleme vjere. Pored ove trostruke veličanstvene svadbe, on je poslije svadbe izvolio pripremiti i svečanost obrezivanja svoja tri unuka, koji su svi bili sinovi sultana Jildirim Bajezida. Zbog predavanja veselju i uživanju prilikom svečanosti obrezivanja, potpuno je zanemario i zaboravio na ova varljiva vremena i po sili ljudske prirode nekoliko dana proveo odavši se potpuno raznim tjelesnim uživanjima. Vjerovatno je božanska briga (njegovom) pronicljivom oku za uzor i kao kazna za dvije greške, popustljivost i nebrigu, koje su se kroz onih nekoliko dana dogodile, upozorila sultana na neugodne i odvratne nesreće i opasnosti. Prva od te dvije greške je uspostavljanje prijateljstva i bliskih veza sa neprijateljom islamske vjere, to jest sa vladarom

Istanbula, a radi ovosvjetskih interesa i (druga) — odavanje sultana, dugo vremena, tjelesnim uživanjima, zanemarujući interese i poslove muslimana. Nema sumnje da je neki tajanstveni glas savjesti kao opomena i javni prijekor sultanu dostavio u pamet sadržaj kur'anskih riječi koje upozoravaju: 'Kakva god vas nedaća zadesi, to je za to što ste sami sebi pripremili, a On mnogo oprašta. Vi ne možete čuda činiti na zemlji a Bog vam je jedini skrbnik i pomagač.' Kako je sultan bio pomognut s božje strane i kako je spadao u odabrane robove i bogougodnike, pribrao se od ovih zastrašujućih vijesti, zatražio oprost od Boga i opet se okrenuo poslovima vjere i traženju božje naklonosti. Njegovo carsko rezo-zovanje, u vezi sa pripremanjem pohoda na ovu zemlju radi popravljanja neuspjeha muslimana i da bi nanio bol idolopoklonicima, donijelo je odluku da se visoki emiri i ugledni veziri sa svim pobjedonosnim vojskama s raznih strana i iz raznih krajeva zemlje sakupe u Jenišehirskom polju i da car odatle krene protiv neprijatelja vjere. Njegova carska zapovijed u prvom redu je bila izdana careviću Jildirim Bajezidu da, budući će se voditi veliki rat, i on lično sa svojim odredima bude spreman za borbu protiv vjerolomnih nevjernika.

Po ustaljenom pravilu i redu, izdao je carska naređenja svim zapovjednicima i vođama nevjerničkim i islamskim, da dođu na zbornu mjesto u logor islamske vojske. Nevjerničkim uglednim vladarima koji su ranije priznavali vlast i u vojnim pohodima (turskim) učestvovali, kao što je vladar Nikopolja Šišman, svima je poslao izaslanika i zatražio da uzmu učešća u vojnom pohodu i da (tako) isproba njihovu i iskrenost i dvoličnost. Šišman je pokazao nepokornost sultanovom izaslaniku, protivno ustaljenom redu i običaju, dao je ljutit i tvrdoglav odgovor i otkrio svoju dvoličnost. Šišmanova nepokornost vrlo je teško pala sultanovoj naravi, jer s obzirom na ranija sultanova dobročinstva prema ovom nezahvalniku, od njega nije to očekivao. Ali, pametni i učeni ljudi su sigurno utvrdili i dokazali da su većina ljudi na svijetu nepouzdati i poput žena skloni i podložni da iskoriste svaku zgodnu priliku. Jedan veliki broj po urođenom karakteru spada među neprijatelje vjere. Neprijateljsko držanje i odvratnost prema vjeri ovih neprijatelja države i vjere najbolji je dokaz o njihovom licemjerstvu. Od njih očekivati pomoć, znači suprotstaviti svoj sud i mišljenje pouzdanim riječima (Kur'ana): 'Oni osim Allaha nemaju drugih prijatelja koji će im pomoći. Koga Allah pusti da luta, on neće naći puta.' Svakako, sultan je nakon detaljnog ispitivanja i provjere utvrdio ko je dvoličnjak, a ko pravi pristalica i iskreni prijatelj. On je svojski poduzeo korake da iskorijeni sve nepokorne buntovnike. I dan i noć se pripremao da zaliječi poraz muslimana, te je kao prethodnicu pobjedonosnih vojska odredio i poslao vezira Ali-pašu sa 30.000 hrabrih konjanika da preko Galipoljskog prelaza u brzom naletu pređu na rumelijsku stranu, da opljačkaju Šišmanove pokrajine, da zauzmu njegove tvrđave i krajeve koje

bude moguće osvojiti, dok carska pratnja i svita pređu preko mora i za njima pristignu u pomoć vojsci islamskih boraca. Vezir Ali paša je, prema sultanovoj zapovijedi koja se mora slijediti, brzinom oblaka i vjetra prešao preko mora i iskrenom odlučnošću krenuo u rat. Prvo je stigao u prijestonicu Jedrene i odmah, bez priprema i prije nego što neprijatelji saznaju za dolazak pobjedonosnih zastava, odabrao 5.000 izvrsnih junaka i uputio ih sa Jahšibegom, sinom Timurtašbega naprijed u borbu i osvajanje Šišmanove zemlje podigavši pobjedonosnu zastavu među islamskim borcima. U prvom redu ih je poslao da zauzmu tvrđavu Paravadi (Provadija). Oni su se poput nebeskih munja u noći tamnijoj od tamnih i crnih srca neprijateljskih spustili i opkolili kapiju i zidine ove tvrđave. Iza njih je pristizala u pomoć ostala vojska u grupama. One tamne noći čija se tama stopila s crninom vojske, opkolili su grad sa svih strana i odmah se jedan hrabri vojnik imenom Husejn ispeo na kulu tvrđave i grupu drugih boraca za sobom na grad izvukao, a da niko od posade nije ni vidio ni čuo i u tom snu i neoprezu ih posjekli i zauzeli tvrđavu sa svim bogatstvom, ratnom opremom i ljudima i ženama.

U zoru su poslali radosnu vijest Ali-paši o ovoj pobjedi i uspjehu. Poslije toga su odlučili da osvoje ostale Šišmanove tvrđave. Ali paša je, nakon ove neobične pobjede, došao u spomenutu tvrđavu i postavio muhafize (محافظان وكونوالان) da čuvaju tvrđavu. Odatle, u svoj veličini i sa sjajem, uputili su se da zauzmu tvrđavu *Trnovu*. Za nekoliko dana, s božijom pomoću, zauzeli su ovu tvrđavu i njenu okolicu. U to doba su muhafizi tvrđave Šumen (Kolarovgrad) iz straha poslali ključeve grada u susret Ali-paši. Posadi spomenute tvrđave na njihovo traženje dali su podaničku zaštitu. Dok se disciplina vojske i situacija islama iz dana u dan, uz božju pomoć, povećavala i popravljala, i dok se pobjeda, koja je oku boraca neko vrijeme bila skrivena, ponovo pokazala u najljepšem vidu, u isto doba glasonoše su donijeli radosne vijesti o prelasku sultana i njegove veličanstvene pratnje preko Galipoljskog prelaza. Radosne vijesti o uzastopnim pobjedama razaslali su u razne islamske krajeve. Ali paša je u svim tvrđavama i krajevima koji su bili zauzeti u ovoj pokrajini, uspostavljao vlast kako mu je i dužnost. Tvrđave je predao muhafizima i hrabrim zabitima i sve je zaštitio od neprijateljskih zala, a zatim izašao u susret caru sve do Jedrena. Nakon što je poljubio prostirku pod carskim nogama i podnio opširan izvještaj o svim izvršenim dužnostima, bio je nagrađen raznovrsnim nagradama i počastima.

Drugom prilikom (Ali paša) je, prema visokom sultanskom naređenju, krenuo da osvoji šehar *Nikopolje* i *Tavus*. Svakodneвно je uz pomoć božiju i čestitoga sultana osvajao po jedan kraj ili pokrajinu.«

Dastan XVII (str. 333—337)

O pokajanju Šišmana zbog pobune i nepokornosti i njegovu traženju da Ali paša posreduje u traženju oprosta i milosti; o njegovom otporu i odmetništvu po drugi put i neposlušnosti sultanovim službenicima; pripreme Ali-paše da sredi taj događaj i njegovo osvajanje Šišmanovih pokrajina.

[...] »Ukratko, predmet ovoga izlaganja, sadržaj ovog mudrog objašnjenja je sljedeći: kada je sultan proveo veselje i završio uživanja, nakon isteka i završetka svadbenih dana i veselja, njegova raspoloženja je pomutio poraz vojske, i to je bio glavni razlog da razvije zastavu radosti i pobjede. Pobjedonosna zastava islamskog sultana ponovo je bacila svoju sjenu zaštite na pokrajine Rumelije. On je srećne zastave islamske podigao sa čvrstom odlukom da pođe u boj na granice i krajeve nevjerničke. Vezir Ali paša je opet dobio naređenje da pođe na Šišmanove zemlje, te je pristupio priprema za osvajanje zemlje toga odmetnutog nevjernika. Uz božju pomoć i blagoslov cara careva, Ali paša i njegova pobjedonosna vojska su svakodnevno u tim krajevima išli iz pobjede u pobjedu; nevidljiva ruka je stalno skidala koprenu s lica pobjede i sreće; svakog časa su područje Šišmanove zemlje, poput njegovog tjeskobnog srca, pritješnjavali; njegovo junačko srce su na komade kidali neprebolnim ranama, dajući mu do znanja da će izgubiti i zemlju i imetak. Budući da je Ali paša prije sultanovog dolaska bio opsjeo tvrđavu Šumen i ponovno vratio pod svoju vlast mnoge tvrđave i krajeve, u jednom zgodnom momentu zauze i tvrđavu Šumen. Odatle je iznio mnogo bogatstava, a tvrđavu je osigurao islamskom vojskom.

Odatle je krenuo u namjeri da osvoji tvrđavu *Trnavu* i za nekoliko dana i nju je zauzeo i poslove u vezi sa tvrđavom potpuno je doveo u red. Okolna mjesta i sela njena je obezbijedio od pritiska i uznemiravanja od strane nevjernika. U to doba su stigli jedan za drugim carski kuriri i donijeli vijest o dolasku sretne povorke sultanove, te da je sultan pošao na nahije *Janboli* u *Tavuslu* i pripremio sredstva za uništenje nevjernika, dvoličnjaka i otpadnika. Kada je sultan dočuo da se Šišman utvrdio i zatvorio u tvrđavi Nikopolje, da se pouzdao u čvrstinu tvrđave na obali rijeke Dunava i da se još uvijek ne predaje Ali paši i njegovoj vojsci koja je bila već krenula u osvajanje tvrđava i pokrajina njegovih, svakako da se rasrdio. Od velike srdžbe sultanove i od juriša islamskih vojska na sve strane podigla se bura i redovi pobjedonosne vojske jurnuli su poput bujice na nevjernike s odlukom da ih unište.

Kada je Šišman čuo ove strašne vijesti i razabrao događaje koji su podsjećali na sudnji dan i proživljenje, od uzbuđenja su mu potekle suze, a njegova nemoćna duša poput broda koji tone pade u neodlučnost i strah.

Svakako, on je bio u ovim mislima: većinu njegovih područja i tvrđava Ali paša je još ranije bio oduzeo; sada je sultan lično zbog srdžbe i radi odmazde došao u ove krajeve; ova jedna tvrđava kolikogod bila tvrda i pouzdana, neće moće izdržati udarce junačkog sultana. Sa malo sreće i zgodne prilike oni će nas satrti s lica zemlje, pa kako je tada moguće spasiti svoj život i čast. Kako je dobra narav i veliko milosrđe sultana bilo opće poznato i bez ikakve sumnje utvrđeno, Šišman je zatražio oprostjenje i ponovo se obratio Ali paši za posredovanje i zaštitu. Preuzimajući na sebe podaničke obaveze, iskazivao je na sve moguće načine svoju poniznost i pokornost Ali paši u ovoj prilici i drugim sredstvima tražio načina da se spasi iskazujući svoj podanički položaj i iskrenu odatnost. Ali paša je također pokazao pravi put Šišmanu da se spasi, odveo ga do carskog prijestola i zagarantovao mu sigurnost života, imetka i časti. Tako isto on (Šišman) je stigao u carski logor i donio dostojne darove, harač i džizju od nekoliko godina i druge vrijednosti, koliko je bilo određeno za ukazani pravi put i carsku milost i pažnju.

Uistinu, u ovoj situaciji punoj straha od kazne za gnusne postupke u situaciji kad je sebe i svoje postojanje s obzirom na sultanovu moć i veličinu smatrao uništenim i dokrajčenim, od užasne prestrašenosti pred carskim vijećem, od postidečnosti zbog svojih raznih grijeha, drhtao je poput vode u malom potoku pred talasanjem velike rijeke. Pred ovim veličanstvenim skupom on se zbog pogrešnih postupaka i bezbrojnih grijeha osjećao nespokojnim i uzbuđenim, kao na skupu sudnjega dana. Ipak, blagonakloni sultan je podigao glavu onog grešnika rukom samilosti i blaženstva od zemlje samoponiženja i postidečnosti i sa mnogo ljubaznosti i nježnosti pokazao blagonaklonost prema njemu; s mnogo toplih savjeta i lijepih riječi izvolio je umiriti njegovo prestrašeno srce; ono nespokojstvo i sumnju otkloni utješnim riječima: 'Najbolji je onaj čovjek koji drugima koristi.' Ponovo mu je po ranijem odobrenju i po poznatom starom zakonu, nakon što su učvrstili obaveze i dogovor, dao na upravu njegovu zemlju ukazavši mu sve carske počasti, pažnju i blagonaklonost. Međutim, (ipak) sultan je između zauzetih područja Šišmanovih zatražio tvrđavu Silistru da islamsku vojsku u nju smjesti da bi tom mjerom ugušio smutnje i pobune varljivog vremena na onom graničnom području. Šišman je u prisutnosti carskih namjesnika ovo traženje sa zadovoljstvom prihvatio i sultan je izvolio izdati ferman Ali-paši da zaposjedne tvrđavu Silistru. Kada je Šišmanu bilo dozvoljeno da ode iz sultanovog logora, on se na povratku kroz svoju zemlju povratio u tvrđavu Silistru i tvrđavu utvrdio i pripremio za odbranu.

Iako je Ali paša slao ljude radi (predaje) tvrđave, on tvrđavu nije predao Ali-pašinim izaslanicima nego je izaslanicima dao beznadežan odgovor. Kada je Ali-paša čuo za njegovo narušavanje i kršenje obećanja, osjećao je veliku postidečnost pred sultanom zbog toga što je on bio posrednik između njega i sultana da (Šiš-

man) dobije sultanovo pomilovanje i zaštitu. On je ovu situaciju iznio i saopćio je preko izaslanika. I po drugi put je Ali-paši došao ferman da sve pokrajine i tvrđave ovog nezahvalnog i nepouzdanog nevjernika zauzme i pokori. Opet je poslao jedan dio vojske i oficira u pomoć Ali-paši da ni sa kakvim isprikama i razlozima ne bi odgađao osvajanje tih krajeva. Ali paša je, prema fermanu kome je svijet dužan da se pokorava, krenuo od tvrđave Šumen (danas Kolarovgrad) da osvoji tvrđavu Vrapčište (?) (درجسه), i još nije bio ni opkolio tvrđavu, donijeli su pred njih ključ tvrđave i on je bez muke zauzeo ovu tvrđavu i okolna područja. Odatle je poslao izaslanika vladaru i tekuru Kosova da se odmah pokori i povinuje i da dođe da se pokloni paši. Ovaj drski, nepokorni i buntovni nevjernik je odbio poslušnost. Svakako, Ali paša posla junačkoga Doganbega, koji je bio jedan od uglednih i poznatih boraca, da sa nekoliko hiljada konjanika iznenadnim upadom na Kosovo oplijene i opljačkaju nevjernike. Doganbeg je onamo stigao nenadano, u vrijeme kada je raja bila bezbrižna, opljačkao je i oplijenio, te mnogo zarobljenika dopade u ruke gazija. On je tako po zaslugi kaznio tamošnjeg vladara za njegov neljudski postupak i drskost. Kada je tekur Kosova uvidio da su gazije zarobili sve i mušku i žensku raj, i svu zemlju opustošili i raselili, poslao je svog čovjeka kao izaslanika Ali-paši, da zarobljenike svoje zemlje povrate i da ih na svoja mjesta ponovo dovedu, a da kao naknadu zauzmu i zaposjednu tvrđavu. Ali paša je ovaj prijedlog formalno (javno - ظاهراً) prihvatio, tvrđavu je zaposjeo, ali zarobljenike nije vratio. Stoga, vatra ljutog kajanja pade na srce onog tvrdoglavog nevjernika. Otuda je Ali paša krenuo prema Hrvatskoj (حروائيه) i bez zastoja je i te krajeve zauzeo. Odatle je krenuo prema obalama rijeke Dunava. Svaku tvrđavu na obalama rijeke Dunava, koja je pripadala Šišmanu, zauzeo je. Šišman je, računajući na utvrđenost i čvrstinu tvrđave Nikopolja, tamo potražio skloništa sa porodicom, pokretnim imanjem i bogatstvom svojim i u ovaj tvrđi grad pobjegao od herojskih udaraca mudžahida. Kada je Ali paša sa snažnom i brojnom vojskom opkolio njegovu tvrđavu poput usuda i ustremio se da je osvoji, Šišmanu je postalo jasno da će za kratko vrijeme i ova tvrđava biti osvojena i zaposjednuta pobjedonosnom vojskom. Pored mnogih grehova i ružnih postupaka, kršeći ugovore i obaveze više puta i protusloveći i ne povijavajući se toliko puta zadanoj riječi sultanu, on je pouzdano znao da poslije zauzeća tvrđave neće imati koristi ni ponizna molba niti zagovor i posredovanje i da neće biti mjesta molbi za potpuni oprost. Međutim, on je uistinu znao i to, bez obzira na njegove grehove prema sultanu, zbog toga što sultan podražava božanskom svojstvu: 'Opraštajte, a i kažnjavajte dok Allah ne donese svoju osudu', da je sultan milostiv i da će oprostiti svaki put kad on zatraži oprost, pa je bez ikakve pripreme (بی تکلفانه) izašao iz tvrđave sa svojom djecom i cijelom porodicom, pao ničice pred

Ali-pašu i ponizno molio i tražio oprosta za svoje prestupe i grijehove. Ali paša je uzeo tvrđavu i grad Nikopolje u svoje moćne ruke. Ono što je trebalo da se utvrdi u tvrđavi, to je utvrdio. Šišmana je sa njegovom djecom i porodicom doveo u carski logor u Tawuslu (طارسلو), i obavijestio sultana o stanju sve onako kako se dogodilo. Kako je ranije (u početku — در بدایت حال) Ali paša bio posrednik u traženju milosti i oprosta kod sultana za Šišmana, ponovo je prema ranijem dopuštenju, oslanjajući se na plemenitu narav i opće poznatu sultanovu dobrotu, zatražio da mu se poštedi život i čast. Premda je Šišman ovog puta zbog svojih ranijih loših postupaka bio potpuno izgubio nadu u oprost i pomilovanje [...] on je u nespokojstvu svome razmišljao da li će sultan da očisti i opere prljavštinu njegove nepokornosti, nevjerstva, nasilja i nezahvalnosti tekućom vodom mača, ili će opet, kao što se i pristoji dostojanstvu širokogrudnog i svačijeg dobročinioca sultana, svu prljavštinu s njegova tijela očistiti u beskrajnom oceanu svoga milosrđa.

Kako je sultan bio stvoren sa samilosti, kome je prirodno da oponaša i ispoljava božanske osobine, smilovao se na stanje ovog grešnog buntovnika koji je bio u velikom nespokojstvu, uzbuđenju i tuzi, postupio je kako postupa milostivi gospodar prema grešnim robovima. Uistinu, plemeniti sultan je ponovo dao Šišmanu garanciju za njegov život i živote njegove porodice. Zatim je u sve njegove pokrajine imenovao islamske namjesnike i postavio svoje emine u svim mjestima.

THE PRE-KOSOVO EVENTS FROM HEŠT BIHIŠT BY IDRIS BITLISI

— Summary —

This is a translation of those sections from the historical work of *Hešt Bihišt* which deal with the more important events in the Balkans in the period between the first incursions of the Ottoman troops into the territory of the Balkan Peninsula and the famous battle of Kosovo (1389). As it is generally known, the *Hešt Bihišt* is a great Ottoman history concerning the first eight Ottoman rulers, i. e., from Osman to Selim I (1310—1512), written in Persian by Idris Bitlisi, the great Ottoman historian and court chronicler (*waq'a niwis*) of Bajazid II (1481—1512), who lived at the end of the 15th and at the beginning of the 16th centuries.

These events, one by one, were crucial for the history of the Balkans: all of them together represent a preparation for the final clash on the Kosovo in 1389 and, later, the fall of south Slavic and other Balkan peoples under the Ottoman power.

In comparison with the earlier Ottoman historians and his immediate predecessors, Idris Bitlisi gave the fullest account of all these events.

This translation has been made according to the manuscript of this work, which is kept in the Archives of Socialist Republic of Croatia, in Zagreb. The manuscript itself was acquired from the inheritance of the late Franz Ottenfels, the Austrian diplomatic representative in Istanbul in the first half of the 19th century. It reached this Yugoslav institution by accident, together with the rest of Ottenfels's books.

A description of the pre-Kosovo events, with which we are concerned here, was given by Bitlisi in the third »bihišt« of his work, in which he also dealt with the age of the third Ottoman Sultan, Murat I (1359—1389). This third »bihišt« (which in the Zagreb manuscript bears the title *Dastān-i sultān Murād-ghāzī*), contains, in addition to introductory parts, eighteen »*dastāns*« or narratives.

This translation relates the pre-Kosovo events from those »*dastans*« which deal with them. Thus in the *dastans* 2—5 (pp. 263—281, according to our own pagination marked on the photocopies), among other things, the following is described: the first campaign of the Sultan (Murat I) in the lands of Rumelia (the Balkans) and the capture of some fortifications; the capture of the cities of Edirne and Dimotika; the capture of the fortresses and cities of Plovdiv, Zagora, Gumuldjina and the surrounding regions; the battle of the Marica.

The *dastans* 7—12 (pp. 286—315) speak of the following events: the designation of the city of Edirne as the Sultan's capital; the conquest of the town of Ćirmen; the capture of the towns of Ajtos, Vize, Krk kilise (Lozengrad) and Hirebolu; the occupation of the region of Konstantiniya (Byzantine areas around Constantinople) by the Sultan himself; the capture of Serez, Kavala, Drama, Zihna, Fortress Borul, Iskena and Maruliya; the Sultan's campaign in Serbia and the attempt of Prince Lazar to organize resistance; the victory of the Sultan's army and the capture of Niš; Lazar's consent to pay a three-year tribute; the Sultan's campaign in Šišman's land and Prince Bajazid's marriage; the later conquests and capture of the towns of Manastir (Bitolj), Prilep, and the region of Karli-ili.

Dastan No. 14 (pp. 318—320) deals with the conquest of the city of Sofia by the army commander Balaban-beg.

In *dastans* 16—17 (pp. 328—337) the following is described: Lazar's rebellion against the Sultan's deputies after the return of the Sultan's Army from the Akkerman campaign; the defeat of Lala Shahin in his campaign in Lazar's land; the successes of Ali-pasha in his conquest of Lazar's fortresses and towns; Šišman's repentance for his disobedience and Ali-pasha's mediation with the Sultan; Šišman's repeated refusal of obedience and Ali-pasha's conquest of Šišman's lands.

Dastan No. 18 speaks of the battle of Kosovo. This *dastan* was published in translation in the same periodical, No. XIV—XV, Sarajevo, 1969, pp. 329—351.

Additional information on Bitlisi and his work the *Hešt Bihšt* was published in the same author's article entitled »Bitlisi's Description of the Balkan Peninsula«, *POF* XII—XIII, Sarajevo, 1965, pp. 209—218.